

Högskolan Dalarna
Samhällskunskap D
HT 2006
Didaktisk d-uppsats, 10p

Skolans demokratiska fostrande roll

Undersökning om gymnasieelevers uppfattning
av skolans demokratiska fostrande roll samt
om elevernas egna roll i skoldemokratin.

Författare: Kirsi Mäkelä och Tony Hermansson
Handledare: Peter Reinholdsson

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte.....	4
1.2 Frågeställning.....	4
1.3 Disposition.....	4
1.4 Metod och material.....	5
1.4.1 Urval, tillvägagångssätt och källmaterial	5
1.4.2 Avgränsningar	6
1.5 Definitioner.....	7
1.6 Teori	7
2 Tidigare forskning	10
2.1 Demokrati i skolan	11
2.2 Elever, demokrati och värdepedagogik	16
3 Bakgrund	20
3.1 Skoldemokrati i ett historiskt perspektiv	20
3.2 Skolans fostrande uppdrag	21
3.3 Rättigheter och skyldigheter.....	22
4 Resultatredovisning	27
4.1 Skolans demokratiska mål.....	28
4.2 Värdegrund	31
4.3 Elevdelaktighet	38
4.4 Ordnings – och trivselregler	45
5 Sammanfattande slutdiskussion	55
5.1 Elevernas medvetenhet	55
5.2 De viktigaste reglerna.....	58
5.3 De demokratiska målen.....	60
Käll – och litteraturförteckning	65
Källor	65
<i>Otryckta källor</i>	65
<i>Tryckta källor</i>	65
Elektroniskt material	65
Litteratur	65

Bilagor

1. Inledning

För många är det en självklarhet att skolan skall ge barn och ungdomar goda kunskaper i alla ämnen. Att alla elever lämnar skolan med godkända betyg är viktigt och nödvändigt enligt de flesta. Däremot börjar allt mer tyda på att det inte längre är tillräckligt av skolan att enbart lära eleverna ämneskunskaper. Om fokusen allt mer läggs på att eleverna skall bli kunnigare, effektivare och mer presterande finns det en risk att man genom utbildningssystemet tappar respekten för mänskliga värden, och detta skulle leda till att skolan trots allt misslyckas med sin uppgift.¹ Skolan idag har en svår uppgift att få elever se ett sammanhang mellan kunskap och frågor om moral och etik. Ett exempel på detta skulle kunna vara det som eleven i citatet nedanför berättar för sin lärare.

*Dear Teacher
I am a survivor of a concentration camp.
My eyes saw what no man should witness:
Gas chambers built by learned engineers.
Children poisoned by educated physicians.
Infants killed by trained nurses.
Women and babies shot and burned by high
school and college graduates.
So I am suspicious of education.
My request is: Help your students become human.
Your efforts must never produce learned monsters,
skilled psychopaths, educated Eichmanns.
Reading, writing, arithmetic are important only
if they serve to make our children more human.*²

Detta visar på hur viktigt det är att den utbildning eleverna får är byggd på moraliska värderingar. En skola kan aldrig vara värdeneutral, om en skola är uppbyggd på medmänskliga värderingar måste den alltid värna om vissa specifika värderingar. Därför är det oerhört viktigt att en skola diskuterar med sina elever om demokrati och de värderingar som omger begreppet.

Ytterligare en viktig sak i fostrandet av elever är att man låter dem skapa en relation till regler. Regler är något som är ständigt närvarande i den vardagliga skolan genom att de efterlevs

¹ Zackari, Modigh, 2000, s. 6.

² Zackari, Modigh, 2000, s. 6.

och överträds. För att kunna förstå hur elevers meningsskapande av regler ser ut kan man använda sig av olika teorier. En av dessa teorier är den så kallade domänteorin, vilket presenteras mer utförligt i ett senare sammanhang, som man kan använda sig av för att kunna förstå mera om hur elever resonerar kring, skapar mening av och värderar regler och de handlingar som dessa regler reglerar.

Då vi går vårt sista år på lärarutbildningen finner vi det väldigt intressant att undersöka just hur elever upplever skolans fostrande uppdrag. Resultatet av denna undersökning anser vi skulle ge oss ett bra verktyg inför våra kommande roller som lärare. Utöver detta är det också intressant att se vad egentligen eleverna anser om sina rättigheter och skyldigheter som de demokratiska målen skapar. I vår undersökning kommer dock den största fokusen att hamna på de demokratiska målen och relationen mellan dessa och skolan fostransuppdrag.

1.1 Syfte

Denna undersökning har till syfte att undersöka hur gymnasieelever uppfattar skolans demokratiska fostrande roll samt hur den lokala skolan har lyckats i sin roll som demokratiska fostrare.

1.2 Frågeställning

För att kunna uppnå syftet som undersökningen har är det nödvändigt med vissa övergripande frågor.

1. Hur medvetna är eleverna egentligen om skolans demokratiska fostrande roll?
2. Vilken typ av regler anser eleverna vara de viktigaste?
3. Stämmer de demokratiska mål som presenteras i den undersökta skolans arbetsplan och skolplan väl överens med de mål som finns i läroplanen Lpf 94 och skollagen?

1.3 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i två delar, den första delen behandlar den teoretiska bakgrunden och den andra delen behandlar materialet från enkätundersökningen. Den första delen av uppsatsen har till uppgift att skapa en förkunskap om skolans demokratiska fostrande roll samt den demokrati som råder i skolan. Även i den delen kommer tidigare forskning att presenteras,

forskning som har en relevans till denna undersökning. Efter detta följer det i andra delen en presentation av resultatet från enkätundersökningen samt en sammanfattande slutdiskussion där resultatet kommer att diskuteras mer utförligt och där syftet och den övergripande frågeställningen kommer att besvaras och diskuteras.

1.4 Metod och material

1.4.1 Urval, tillvägagångssätt och källmaterial

När man ska försöka få fram en tydlig bild över hur elever uppfattar skolans demokratiska fostrande roll finns det två olika vägar man kan gå. Antingen använder man sig av intervjuer för att få en mer djupgående bild av fenomenet. Men i detta fall har det funnit sig lämpligast att använda sig av enkäter, på grund av att man vill få en större mångfald än vad man kan få via intervjuer. Mångfald går givetvis att skapa via intervjuer, men detta förutsätter att man har gott om tid. Vilket inte fanns inför denna undersökning. Sedan ser vi också en risk med att använda sig av intervjuer i detta fall, och det är att man kan leda eleverna fram till svar. Med enkäter undviker man detta genom att ställa ganska övergripande frågor. När det gäller själva urvalet har det varit problematiskt, på grund av olika anledningar som kommer att diskuteras mera under avsnittet avgränsningar. Under arbetet med frågorna har det hela tiden funnits en medvetenhet om att frågorna skall kunnas användas för att besvara den övergripande frågeställningen i undersökningen. Samt har domänteorin haft sin påverkan på en del frågor, speciellt dem som rör elevers uppfattning av reglers betydelse. Även den lokala skolans arbetsplan samt skolplan har haft sin påverkan i själva utformningen av frågor till enkäten. Detta gäller frågorna som berör värdegrunden, elevdelaktighet samt ordningsregler. När det gäller formuleringen av frågorna till enkäten har det varit lite svårt med tanke på tydlighet. Att skapa tydliga frågor så att eleverna kan förstå vad vi menar med dem var något som vi fick arbeta med en hel del. Därför valde vi att göra en testenkät först, innan den verkliga enkäten delades ut, just för att kunna se vad eleverna uppfattade svårt och otydligt i enkäten. Det kan också vara viktigt att tillägga att testenkäten inte delades ut till några av eleverna som fick ta del av den slutgiltiga enkäten. Genom att försöka göra en tydlig enkät försökte vi förhindra bortfall av svar bland eleverna. Att det sedan förekom bortfall ändå bland elevernas svar var dock något som vi ändå var beredda på, eftersom det kan förekomma andra faktorer till att eleverna väljer att inte svara på vissa frågor. Även valet av svarsalternativ till frågorna har skapat många funderingar. De flesta enkätfrågorna har tre svarsalternativ, ja, vet inte och nej. Dels för att ju fler svarsalternativ man har desto enklare är det att få en mer verklighetsbaserad bild och samt är det också mycket enklare för den som besvarat enkäten att finna ett alternativ som passar den

bäst. I efterhand kan man diskutera om det är bra att använda sig av svarsalternativet ”vet inte”, för det kan vara svårt att veta exakt eleverna menar med detta. Antigen menar eleverna att de verkligen inte vet något om just den specifika fråga eller så använder sig eleverna av detta svarsalternativ när man känner att verken svarsalternativen ”ja” eller ”nej” inte riktigt beskriver hur man uppfattar saker och ting, fast man har dock en viss uppfattning om saken i fråga. Enkätfrågorna är utformade på olika sätt, en del frågor består av olika svarsalternativ medan en del frågor också lämnar en möjlighet för besvararen att utveckla sitt svar.³ Den slutgiltiga enkäten består av 31 frågor som behandlar 3 områden, det första avsnittet i enkäten behandlar begreppet värdegrund, det andra avsnittet tar upp frågor kring elevdelaktighet och det sista avsnittet behandlar frågor kring ordnings- och trivselregler. Det finns en medvetenhet hos oss att det kan vara svårt för eleverna att förstå frågorna kring värdegrunden, detta är någonting vi inte kan göra åt eftersom vi anser att enklare frågor i detta sammanhang hade inneburit en ledning till svar. Däremot är det kanske i avsnitten kring elevdelaktighet och ordning - och trivselregler lättare för eleverna att förstå frågorna eftersom detta är mer påtagligt för dem. Att dela ut enkäten personligen till eleverna var något som vi ansåg vara viktigt i detta sammanhang, eftersom en personlig närvaro skapar en viss trygghet hos eleverna att besvara enkäten samt oftast goda resultat. Fast det förekom en personlig närvaro vid utdelandet av enkäterna förekom det en skriftlig presentation av enkäten. Tack vare hjälpsamma lärare lyckades vi dela ut enkäten, trots några problem som kommer att diskuteras nedanför.

1.4.2 Avgränsningar

Det har gjorts en del avgränsningar när det gäller denna uppsats. Dels lite på grund av storleken på uppsatsen men till största del på grund av den korta tid som finns planerad för själva uppsatsarbetet. Eftersom vi studerar till gymnasielärare föll det sig naturligt för oss att genomföra enkätundersökning på en mellanstor gymnasieskola i Dalarna. Den första avgränsningen fick redan göras i valet av hur många elever och klasser som skulle få ta del av enkäten. Grundtanken var att 3 olika klasser på olika program i årskurs 3 skulle få besvara enkäten, men på grund av faktorer (arbetsplatsförlagd utbildning, prov och hemmastudier) som inte går att påverka var de få elever i de olika klasserna som kunde medverka i enkäten. Resultatet av detta blev att fem klasser i årskurs 3 i programmen ekologi, samhällsvetenskapliga, teknik, handels och el fick möjligheten att delta i enkäten. Sammanlagt är det 73 elever som har

³ För att kunna se enkätens utformning titta på bilaga 1.

deltagit, då kan det nämnas att det blev ett bortfall på 43 elever. Detta bortfall kommer att kort kommenteras i inledningen av avsnittet där resultatet från enkäterna presenteras.

1.5 Definitioner

I denna undersökning förekommer det vissa centrala begrepp som kan behövas förklaras lite ytterligare.

Värdegrund: Det finns ingen klar definition av detta begrepp, däremot kan man säga att det är moraliska och etiska värden som bygger upp vår värdegrund. Det handlar om hur vi förhåller oss till andra människor, vad som är gott och ont samt rätt och fel. Man kan säga att värdegrund innehåller normer som bygger på människosyn, etik, demokratiska värden samt en rättskänsla.⁴

Demokratisk fostrande roll: Även här är det svårt att ge en klar definition av begreppet. Det man kan säga att begreppet berör är skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare utifrån värdegrunden. I detta fostrande uppdrag handlar det om att skolan skall ge eleverna de rätta verktygen för att de ska kunna utveckla sitt demokratiska tänkande.

1.6 Teori

Vår analysmodell kommer att bestå av domänteorin, där man lägger fokus på hur barn och ungdomar konstruerar sin *sociala kunskap*, alltså sin kunskap om det sociala livet genom sociala interaktioner med den sociala miljön. Denna modell kan användas till att försöka skapa en förståelse för hur elever relaterar sig till regler i skolan, och detta är just motiveringen till att det används i denna undersökning. Utifrån de olika sociala erfarenheter som barn och ungdomar besitter kan man enligt domänteorin organisera deras sociala kunskaper i olika domäner. Inom denna teori förekommer det tre olika domäner, *moraliska*, *konventionella* och *personliga* domäner. Men det är dock inte alltid lika lätt att kunna skilja dess åt, vilket kommer att diskuteras mera utförligt lite senare.

Om man tittar till den moraliska domänen kan man säga att inom denna konstrueras och utvecklas föreställningar som handlar om rättvisa, rättigheter och andras väl. Där konstrueras och utvecklas även föreställningar om handlingar som har konsekvenser för rättvisa och

⁴ Fridolf, Rydberg, 2002, s.9.

andras väl.⁵ För att kunna få grepp vad som menas med dessa konsekvenser, kan man tänka sig att det är omöjligt att slå en person hårt utan att tillfoga honom/henne smärta. Detta beror på att smärta är en inneboende konsekvens av att slå. Domänteorin menar att det är den inneboende effekten av en handling som lägger grunden för generering av moraliska bedömningar. Dessa inneboende konsekvenser av en handling som bryter mot moraliteten är densamma oavsett kultur och oavsett människors olika bakgrund anser domänteoretikerna. Inom den andra domänen, konventionella domänen, konstrueras och utvecklas kunskapsstrukturer om sociala konventioner.⁶ Sociala konventioner utgörs av sociala normer och förväntningar som är bundna till sociala och kulturella sammanhang enligt domänteorin. Resultatet av dessa specifika konventioner är att människor uppträder relativt förutbestämt i olika sociala situationer.

När det gäller skillnaden mellan moraliska och konventionella domäner brukar man säga att konventionell domän oftast antas välvilligt, mycket på grund av det inte föreligger några inneboende effekter av andras väl hos de handlingar som de reglerar. Detta innebär med andra ord att det är lättare för lärare att ändra regler som rör sig inom den konventionella domänen, eftersom dessa regler inte har en inneboende effekt som kan skada andra. Däremot är det svårare för lärare att ändra regler inom den moraliska domänen just för att det kan leda till konsekvenser som är skadande för andra.

Men den sociala konventionen, som ingår i den konventionella domänen, fyller dock en viktig funktion i samhället, genom att förse individer med en uppsättning normer och förväntningar över lämpliga handlingar eller lämpliga uppträdanden. Samtidigt vägleder sociala konventioner individers deltagande i olika sociala situationer och interaktioner.⁷ Om man inte skulle agera på ett lämpligt sätt och någon skulle kunna ta skada som lever under samma överenskommelse skulle detta leda till en domänöverlappning. Det finns även vissa skillnader i hur man ser på överlappningarna av domänerna. När man talar om överlappningar inom den moraliska domänen handlar det oftast om att göra någon illa fysisk eller psykiskt eller om kränkande av rättigheter. Medan inom den konventionella domänen handlar överlappningen mera

⁵ Thornberg, 2006, s. 22.

⁶ Thornberg, 2006, s. 22.

⁷ Thornberg, 2006, s. 22-23.

om brott mot sociala normer och deras funktion att likrikta och reglera beteenden i enlighet med den sociala ordningen.⁸

Som tidigare nämnades finns det också ett tredje domän inom domänteorin. Denna kallas den personliga domänen och refererar till den egna uppsättningen handlingar som en individ anser bara har att göra med honom eller henne. De handlingar som faller inom denna domän anses ligga utanför både sociala regleringar och moraliska överväganden. Det handlar inte om rätt eller fel, utan om prioriteter och val. Enligt domänteorin representerar den personliga domänen en uppsättning sociala handlingar som tillåter individen att konstruera en subjektiv upplevelse av att vara en unik social varelse och en aktiv aktör som har kontroll över sitt liv. Det precisa innehållet i vad som tillhör det personliga är varierande beroende av det allmänna systemet av konventioner inom vilket barn och ungdomar rör sig och agerar. Men samtidigt är det varierande på grund av i vilken utsträckning som barnet eller ungdomen lyckas etablera ett område av personlig kontroll i dess sociala samspel med vuxna men även med andra barn och ungdomar.⁹

Som sagt är det inte alltid lätt att skilja dessa tre domäner åt. I vardagen finns det ett antal situationer som entydigt går att koppla till en domän, men samtidigt finns det också många situationer som kan kopplas till fler än en domän. Dessa situationer är så kallade domänöverlappande. När det gäller domänöverlappning mellan moralitet och konvention finns det två varianter, den ena är domänmixning där konventionen antingen är i harmoni eller konflikt med moraliteten. Den andra varianten av domänöverlappning är den så kallade andra ordningens moraliska skeenden, vilket sker när en överträdelse av en social konvention resulterar i psykologiskt skadande av andra som lever under konventionen.¹⁰ När man har fall med domänöverlappningar finns det tre sätt att gå till väga. Antingen har man en predominant betoning, vilket innebär att man ensidigt utgår ifrån en enda domän i sitt resonemang. Man kan även använda sig av en frånvaro av en specifik domän för att försöka överväga alla aktuella aspekter eller domäner. Det sista grundläggande sättet är att finna en samordning av de olika domänkomponenterna, vilket innebär att var och en av dem tas med i beräkningen för att lösa problemet.¹¹

⁸ Thornberg, 2006, s. 23.

⁹ Thornberg, 2006, s. 24.

¹⁰ Thornberg, 2006, s. 25.

¹¹ Thornberg, 2006, s. 25.

Det förekommer viss kritik gentemot domänteorin hos vissa forskare. En av dessa är Robert Thornberg som anser att domänteorin är bristfälligt ibland. Bristen består av att domänteorin har svårt att täcka hela variationen av regler som finns i skolan, t.ex. när det gäller personella regler. Men samtidigt säger Thornberg att man kan förstå att det är svårt för domänteorin att täcka hela variationen eftersom det handlar allt från lagstiftning till kulturella koder. Även om det förekommer viss kritik gentemot domänteorin finner vi denna att vara väl grundad att använda sig av i denna undersökning. Eftersom det är ett bra redskap att använda sig av för att skapa förståelse för hur elever relaterar sig till regler. Den kritik som Thornberg framför är något som inte har en direkt påverkan på vår undersökning, däremot är det något som vi har i vårt medvetande hela tiden. Man skulle kunna säga att vi har valt denna teori för att se om den visar på samma brister i vår undersökning som Thornbergs.

2 Tidigare forskning

Intresset för att forska kring demokrati i skolan kan man spåra ända tillbaka till förra seklets början, med ett växande intresse efter andra världskriget. Ungefär vid samma tid som intresset för forskningen kring demokrati i skolan blev allt större, förändrades även skolans roll. Från att fungera som en institution enbart för kunskapsförmedling fick skolan även en aktiv roll i skapandet av den demokratiska medborgaren. Inom den tidigare forskningen kring elever och demokrati i skolan finns det vissa områden som har fått större fokus än andra. Till stor del består den tidigare forskningen av undersökningar kring de demokratiska målen från samhället och skolplanerna och dess implementeringar i skolans vardag. Det är endast en liten del av den tidigare forskningen som lägger fokuset på hur elever uppfattar de demokratiska målen, vilket kommer att visas i presentationen nedanför. Genom att den tidigare forskningen är väldigt omfattande och för att bilden av den skall bli så rättvis som möjligt kommer presentationen av den beröra två delområden. Först kommer forskning kring demokrati i allmän bemärkelse i skolan beröras. Sedan kommer forskning som direkt berör elever att presenteras, allt för att man ska kunna få en övergripande bild över hur den tidigare forskningen ser ut. Vi är medvetna om att det råder en glapp i den tidigare forskningen. Forskning som berör skolans allmänna fostran har på ett medvetet plan valts av oss att inte presenteras. Motiveringen till detta är när det gäller skolans fostrande uppdrag på gymnasienivå handlar det oftast om att fostra till demokratiska medborgare. De andra delarna av skolans fostrans uppdrag är mer relevanta under de tidigare åldrarna. Eftersom vår undersökning kommer att behandla gymnasieelever finner vi det mer relevant att lägga fokus på enbart det demokratiska i skolans

fostrans uppdrag. Det finns även en medvetenhet hos oss att det finns en avsaknad av tidigare forskning kring värdegrund, elevdelaktighet och ordning – och trivselregler. Motivering till detta är den forskningen är begränsad eller nästan obefintlig och därför har det varit svårt för oss presentera ett sådant material. Självklart finns det tidigare forskning kring värdegrund, elevdelaktighet och ordning – och trivselregler i en generell mening, men eftersom denna undersökning grundar sig på ett elevperspektiv måste den tidigare forskningen också fokusera sig till största del på detta. Detta visar på att denna undersökning kommer att tillföra något till den tidigare forskningen och på så sätt vara unik i detta sammanhang.

2.1 Demokrati i skolan

I utredningsrapporten *Det unga folkstyret*, gjord på uppdrag av Demokratiutredningen, förekommer det tre avsnitt som diskuterar demokrati i skolan. Det första avsnittet, ”Den svenska skolan och demokratin, möjligheter och begränsningar” skriven av Tomas Englund, har till uppgift att ge ett perspektiv på den svenska skolan med demokrati i fokus. Den övergripande frågeställningen som Englund försöker att hantera i sin text är: Vilken demokratifunktion har skolan haft och kan den ha samt vad eller vilka krafter är det som bestämmer hur denna funktion tar form. Även om Englund har en övergripande frågeställningen finner författaren det dock nödvändigt med en underliggande frågeställning som själva undersökningen lägger sin fokus på: Hur antas barns och ungdomars politiska kapacitet och intresse för folkstyret ta form, vilka föreställningar har funnits och finns det om detta och vilken betydelse tillskrivs skolan ha i denna process?¹² Eftersom Englunds text inte är baserad på en undersökning förekommer det inga direkta resultat och svar på de frågor som ställs till texten. Däremot förekommer det i Englunds slutdiskussion en del intressanta kommentarer kring skolans funktion när det gäller demokrati i skolan. Englund lägger stor fokus på den deliberativa¹³ demokratin i skolans vardag. Han anser att tanken bakom en deliberativ demokrati skall inte enbart påverka undervisningen i skolan, utan man kan även se det deliberativa kommunikativa perspektivet som en generell modell för skolan i praktiken men även dess politiska kultur.¹⁴ Inom skolan idag skall den deliberativa argumentationen ges mer utrymme inom de olika ämneskunskaperna. På så sätt flätas kunskap och värden samman och kan agera som vägledning för problemlösning, kunskapssökande och perspektivkonfrontationer.¹⁵

¹² Englund, 1999, s. 13.

¹³ Deliberativ demokrati lägger fokus på samtalets och kommunikationens roll för att utveckla och förstärka demokrati.

¹⁴ Englund, 1999, s. 43.

¹⁵ Englund, 1999, s. 43.

Englund anser samtidigt, vilket är intressant, att man kan se deliberativa samtal i ljuset av ökad effektivitet i lärandet, genom ett ökat utrymme för såväl spontana som planerade samtal studerande emellan, men även mellan lärare och studerande. I stor utsträckning handlar det om en successiv omvandling av skolans verksamhet. Relevansen för vår undersökning i Englunds diskussion ligger i att han anser att skolans verksamhet måste förändras bort från en traditionell kunskapsförmedling. Istället borde skolans verksamhet uppmuntra till ömsesidig kommunikation och meningsskapande, detta borde ses som ett viktigt nav i verksamheten.¹⁶ Kort sagt skulle man kunna säga att det handlar om en förskjutning från *elevarbete* till intersubjektiv bearbetning, kvalificerade samtal utifrån problem och perspektiv av skilda slag. Englund nämner jämförande forskning mellan s.k. traditionell kunskapsförmedling och den samtalande skolan som har bl.a. påvisat en i de flesta avseenden högre kvalitet i lärandet genom samtal. Dock finns det en viss problematik kring detta, som även Englund uppmärksammar. Den paradoxala situationen, i den mening att en förskjutning av skolans verksamhet mot det deliberativa samtalet, förutsätter en infrastruktur av skolan som ser helt annorlunda ut än dagens. Men den ekonomiska situationen för skolan har kraftigt försämrats och detta har lett till starkare krav på en traditionell skola. Enligt Englund är detta något som många studerande inte accepterar, dessutom blir det allt vanligare att föräldrar flyttar sina barn till privata skolor. Konsekvensen av detta blir att det demokratiska projektet gröps ur, vilket också påverkar resurserna till den allmänna skolan.¹⁷

I utredningsrapporten *Det unga folkstyret* förekommer också ett avsnitt som heter ”Demokrati i skolan” skrivet av Mats Lundström. I denna text diskuteras innebörden och önskvärdheten av demokrati i skolvärlden, utifrån syftena att tolka och precisera idéer och argument rörande demokrati i skolan så som de formuleras i nationella styrdokument, utredningar och riksdagstryck. Lundström har även till syfte att kritiskt diskutera dessa argument och idéer utifrån vad han kallar en statsvetenskaplig diskurs.¹⁸ Likt den tidigare texten är även denna text inte baserad på en undersökning och därför förekommer det inga direkta resultat utan mer en diskussion kring dessa idéer och argument för demokrati i skolan.

¹⁶ Englund, 1999, s.43

¹⁷ Englund, 1999, s.44

¹⁸ Lundström, 1999, s. 51

Den sittande regeringen presenterade 1999 fyra huvudargument för elevmajoritet i lokala skolstyrelser, vilket Lundström riktar viss kritik mot. Enligt regeringen skulle elevmajoritet innebära 1) att man respekterar den rätt till inflytande som stipuleras i artikel 12¹⁹ i Barnkonventionen, 2) att det leder till att elever ges en ”demokratisk fostran”, 3) att det leder till högre studiemotivation och därmed effektivare inläring och 4) att det leder till att elevers kompetens utnyttjas. Enligt Lundström talar inga av dessa argument entydigt för just det förslag till elevinflytande som regeringen formulerat. Intressant är att det inte förekommer något argument som innebär att regeringen är skyldig att ge eleverna majoritet i lokala skolstyrelser på gymnasienivå, vilket också författaren påpekar. Den kritik som Lundström presenteras i sin text riktar sig på både generellt mot regeringens förslag, men även direkt mot de enskilda huvudargumenten. Om man tittar till det första argumentet säger Lundström att man kan tolka det som att elevdemokrati måste genomföras just därför att elever har rätt till det. Men tittar man närmare på artikel 12 i Barnkonventionen finner man att den rätt till inflytande som stipuleras ligger på individnivå. Lundström menar att demokratiska val av administrativa ledningsorgan inte kan anses vara ett tillräckligt villkor för att Barnkonventionen artikel 12 efterlevs.²⁰ Samtidigt påpekar Lundström att demokratiska val inte heller kan anses vara ett nödvändigt villkor för att Barnkonventionen efterlevs. Strängt taget, enligt författaren, fastställer inte konventionen en viss maktfördelning utan en rätt till hänsyn och respekt från den som har makten – oavsett vem eller vilka som utövar makten. I det andra argumentet nämner man demokratisk fostran, inom detta begrepp ryms en mängd värden och principer som i sig inte har med demokrati att göra anser Lundström. De värden som åsyftas när man talar om ”demokratisk fostran” går utöver det demokratiska beslutsfattandet som sådant. Lundström poängterar att förmåga till deltagande i skoladministrativa frågor inte behöver innebära känslomässig eller värdemässig utveckling i riktning mot liberala ideal som tolerans eller vidsynthet. Demokratisk fostran handlar inte bara om att lära sig procedurerna i praktisk handling, utan om att utveckla övertygelser och inhämta kunskaper. Ytterligare en viktig del av demokratiska fostran enligt honom är att bibringa eleverna insikten om skillnaden mellan demokrati och självförvaltning.²¹

¹⁹ FN:s Barnkonvention - Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

²⁰ Lundström, 1999, s. 95.

²¹ Lundström, 1999, s. 97-98.

I Lundströms diskussion finns relevansen för vår undersökning i hur man ser på elevdemokrati. Enligt författaren krävs det mer än bara förvaltningsmässiga reformer för att försöka introducera elevdemokrati. Överdrivna och felaktiga förväntningar på elevdemokrati kan vara ett lika stort problem som det praktiska genomförandet enligt Lundström.²² Liksom den politiska demokratin kräver elevdemokratin även också en ”överideologi”, d.v.s. ett gemensamt normsystem som rättfärdigar den. Dock påpekar författaren att den elevdemokratiska överideologin inte kan sammanfalla med den politiska demokratin överideologi. Elevdemokratin har ett annat syfte och dess legitimitetsgrund ser helt annorlunda ut. Eleverna är inte de främsta att kunna definiera och genomföra det pedagogiska projektet.²³ Enligt Lundström skall en elevdemokratisk överideologi ge svar på fyra frågor; 1) Hur förhåller sig elevdemokrati till medborgarstyret, 2) Hur förhåller sig elevdemokrati till elevers individuella inflytande och rättigheter, 3) Hur förhåller sig elevdemokrati till lärarnas professionella ansvar samt 4) Hur förhåller sig elevdemokrati till lärarnas fackliga inflytande. Försöken med elevdemokrati är enligt Lundström ett sätt att stimulera till diskussion kring dessa frågor. Men det krävs att denna diskussion är förutsättningslös, därför finns det ingen anledning att godta regeringens argumentation som den enda rimliga. Man kan enligt författaren se regeringens argumentation för elevdemokrati som genomgående instrumentell. Sträng taget presenterar regeringen inget absolut bindande argument för elevers rätt till majoritet i lokala skolstyrelser. Alla dessa argument bygger enligt Lundström på målsättningar som kan kräva andra medel.²⁴

I ett ytterligare avsnitt ”Elevinflytandets realiteter” från *Det unga folkstyret* diskuterar Verner Denvall om arbetet med de elevdemokratiska grupperna medför något reellt inflytande för eleverna.²⁵ När det gäller det demokratiska utvecklingsarbetet måste man vara medveten om att det aldrig kommer att avstanna. Oavsett på vilket sätt man väljer att arbeta med demokrati i skolan, kommer det alltid att förekomma kritik och strävan att förändra det demokratiska arbetet. Därför är det viktigt enligt Denvall att man på ett medvetet sätt håller sig underrättad om konsekvenserna av en modell snarare än att kämpa för dess fortsatta existens.²⁶ Därför är det med andra ord viktigt att ens sätt att arbeta med elevdemokrati också innehåller ett inslag av feedback om hur den fungerar. Med detta resonemang blir den triviala slutsatsen, enligt

²² Lundström, 1999, s. 104.

²³ Lundström, 1999, s. 105.

²⁴ Lundström, 1999, s. 105.

²⁵ Denvall, 1999, s. 123.

²⁶ Denvall, 1999, s. 146.

Denvall, att det inte finns något givet sätt arbeta för ett ökat elevinflytande, det kan nås på olika sätt.²⁷

När det gäller arbetet med elevdemokrati ska man komma ihåg att det handlar om en svag grupp (eleverna), vars intressen och makt förutsätts kunna främjas och ökas genom nya former av inflytande. Denvall påpekar dock att man inte ska tro att alla parter som berörs av en sådan förändring kommer att applådera den. Eftersom det handlar om makt kommer relationerna mellan eleverna och andra att förändras. Makt är enligt Denvall ett nollsummespel där en grups inflytande förändras på bekostnad av någons annans. Man kan se en stor skillnad i om en skolläring strävar efter att öka elevers inflytande som ett inslag i en trivselbefrämjande åtgärd, eller om avsikten är att förändra den rådande maktbalansen inom skolan till förmån för eleverna.²⁸

Ytterligare en viktig sak som Denvall framhåller i sin text är att det är en stor skillnad mellan inflytande och demokrati. Ett representativ system är nogt uppbyggt för att garantera rättvisa val. Det innehåller också en god portion vuxenstyrning, påpekar Denvall, för att ge stadga åt det sätt varpå eleverna förväntas arbeta demokratiskt. På så sätt sker arbetet till stor del på vuxnas välvilliga premisser. Enligt Denvall är det många ungdomar som också uppskattar detta vuxenengagemang. Däremot vet man mindre om detta engagemang och arbete i längden gagnar ett reellt inflytande för eleverna över skolan och dess undervisning. Till skillnad från de förra texterna har Denvall en egen tidigare undersökning att bygga upp sitt resonemang på. Enligt Denvalls egna resultat förekommer det mer frustration och kritik ur ett elevdemokratiskt perspektiv ju äldre eleverna är. Hans undersökning visar också att områden där eleverna har stor egen erfarenhet d.v.s. inom skolans undervisningsformer finns det en relativt låg beredskap för att släppa in dem.²⁹

Sammanfattningsvis säger Denvall att det är befogat att fråga sig vilka konsekvenserna är av att vuxenvärlden inordnar eleverna i sina egna former för demokrati. Eleverna får plats i redan existerande modeller för inflytande. Men enligt Denvall behöver eleverna också frizoner från vuxenvärlden och skyddade egna revir utan större insyn. Elevdemokratiska grupper kan uppfattas som ett sätt för vuxenvärlden att skola in eleverna på förhand accepterade institutionella

²⁷ Denvall, 1999, s. 146.

²⁸ Denvall, 1999, s. 146.

²⁹ Denvall, 1999, s. 147.

demokratiska arbetssätt och på så sätt även tillrättalagda makt - och inflytandeformer. Dessa fyller funktionen som fostrande och bevarande av de rådande samhällsnormer och politiska system.³⁰ Men å andra sidan ser man en fortgående utveckling både i skolan och samhället, där elevers och ungdomars rättigheter stärkts och att det riktas allt mer betydande uppmärksamhet mot att elever och ungdomar skall få ett mer reellt inflytande över samhällslivet, inte minst i skolan. Enligt Denvall har skolan en möjlighet att som ett viktigt föredöme praktisera en sådan utveckling genom att medvetandegöra ungdomar, tillämpa ett rättighetstänkande och stödja deras självorganisering och skolan kan även ta hjälp av elever i sitt egen förbättrings och förändringsarbete.³¹

2.2 Elever, demokrati och värdepedagogik

När det gäller elevers uppfattning om demokratin i skolan finns det en undersökning gjord av Lars och Charlotta Lorentzon samt Göran Strandh. *Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål – Skolan inifrån* är en underlagsrapport gjord på uppdrag av skolverket. Underlagsrapporten består av en undersökning som har till syfte att via intervjuer undersöka i vilken utsträckning skolledare, lärare och elever lyckats implementera just läroplanernas demokratiska mål.³² I intervjuerna har elever och undervisande lärare i år 5,9 och år 3 i gymnasiet deltagit.

Enligt resultatet finns det ett genomgående tema i såväl elevers som lärares berättelser som handlar om maktlöshet och brist på inflytande. Det finns en stark önskan om ett egenaktivt, individualiserat lärande bland både lärare och elever. Detta tror båda grupperna är möjligt att skapa inom skolans ramar, men ingen av grupperna upplever att de själva har någon makt eller möjlighet att förverkliga det. Många uppfattar sig vara utsatta för beslut, bestämmelser, pålagor och uppdrag som andra har bestämt, och som man i praktiken upplever hindrar den egenaktiva processen. Enligt resultaten av intervjuerna leder detta till att man upplever skolan som svåröverskådlig, men det känns även omöjligt att ringa in tydliga ansvarsområden för sig själv och andra.³³ Enligt författarna borde man kunna förvänta sig att elevers upplevelse av den egna auktoriteten och makten ökade under skoltiden, men så verkar dock inte fallet vara. Mycket av det som framkommer av intervjuerna med eleverna tyder på motsatsen. Upplevelsen av att vara den underordnade i relation till lärarna och skolan som helhet tilltar med åren.

³⁰ Denvall, 1999, s. 147.

³¹ Denvall, 1999, s.147

³² Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 10.

³³ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 5.

Samtidigt blir det allt mer kränkande för självkänslan. Elever blir äldre och kunnigare men deras sociala position förblir oförändrad.³⁴

Ytterligare ett framträdande tema bland alla berättelser är att skolan upplevs som isolerad från omvärlden. Man anser att det är för lite praktik och lärande utanför skolan. Det är i synnerhet de äldre eleverna som upplever att de kan mycket, samtidigt skulle de vilja betyda något och kunna använda sig av den kunskap de har i det utanförliggande samhället.³⁵ Många elever uppfattar sig själv som objekt för kunskapssamhällets ambitioner istället för ett subjekt i ett kunskapsskapande samhälle, beroende på att all den kunskap de tillägnar sig kommer först till nytta när de lämnar skolan, vilket försvårar utvecklingen av vad som kan kallas en demokratisk medborgarkänsla.³⁶

Det finns ett uttalat drag, enligt författarna, hos alla intervjuade elever att skolan är något man går i, undervisar i men denna skola får aldrig karaktären av ”min” skola eller ”vår” skola. Den förblir ”skolan” och till den har man inget eget ansvarsförhållande, inga rättigheter och inga skyldigheter.³⁷ Enligt författarna kan man hela tiden märka ett avståndstagande från skolans värld bland de intervjuade eleverna. Detta känslomässiga förhållningssätt präglas av främlingskap och alienation. Författarna anser sig kunna konstatera att den kritiska inställningen till skolan fördjupas allt mer under skoltiden samtidigt som det demokratiska tänkandet blir alltmer utvecklat.³⁸ Detta är lite av en paradox. Enligt läroplanerna är det genom handling som eleverna lär sig ett demokratiskt tänkande, och det är möjligheten till handling som eleverna menar saknas. Men dock verkar det demokratiska tänkandet utvecklats hos eleverna i denna undersökning.

När det gäller de demokratiska målen i läroplanerna är enligt författarna helhetsintrycket att dessa dock förverkligas. De värderingar eleverna ger uttryck för är genuint demokratiska. Många elever är ofta öppna och kritiska, och de förstår och kan mycket. Samma bild ges av intervjuerna när det gäller lärarna. Lärarna ålägger sig ett stort samhällsansvar rent teoretiskt och deras insikter om lärande och lärprocesser är imponerande anser författarna.³⁹

³⁴ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 5.

³⁵ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 6.

³⁶ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 6.

³⁷ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 6.

³⁸ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 6.

³⁹ Lorentzon, Lorentzon, Strandh, 1999, s. 6.

I avhandlingen *Värdepedagogik i skolans vardag*, skriven av Robert Thornberg, diskuteras den värdepedagogik som äger rum i de vardagliga interaktionerna mellan lärare och elever i skolan. Det är själva regelarbetet mellan lärare och elever som får den största fokusen i avhandlingen. Med regelarbete menar författaren allt från praktiskt till teoretiskt arbete som lärare och elever gör. Själva undersökningen genomfördes på två skolor, där två förskoleklasser, två klasser i år 2 och två klasser i år 5 intervjuades. Sammanlagt 13 lärare och 141 elever deltog i undersökningen.⁴⁰ Enligt resultatet av undersökningen kommer lärares värdepedagogik främst till uttryck genom ett vardagligt lärar–elev– interaktivt arbete.⁴¹ Med detta avses alla aspekter av den vardagliga praktiken genom vilken deltagarna konstruerar, upprätthåller, medierar och förhandlar om regler i och för det vardagliga samspelet. Enligt Thornbergs resultat är det mycket som pekar på att lärare använder sig av fyra interventionsstrategier i det vardagliga regelarbetet: påtryckningar, förklaringar, förhandlingar och preparering. I analysen av de gällande reglerna på de två undersökta skolorna såg författaren 5 olika sorters regelkategorier: relationella regler, strukturerande regler, skyddande regler, personella regler samt etikettsregler.⁴² Enligt Thornberg kunde man se en viss variation när det gällde elevernas meningsskapande av reglerna. Eleverna hade en viss syn på regelkategorierna och detta verkade även påverka elevernas värdesättande av reglerna.⁴³

Bland de olika regelkategorierna värderades de relationella reglerna som de viktigaste av eleverna. Även flera av de skyddande och strukturerande reglerna ansågs viktiga. När det gällde etikettsreglerna ansåg eleverna att dessa var minst viktigast eller i vissa fall till och med onödiga.⁴⁴ Enligt Thornberg kan detta till en viss del bero på att eleverna har svårt att skapa en mening med etikettsreglerna. Detta är ett viktigt inslag för eleverna för att kunna skapa en acceptans av regler. Vidare visar Thornbergs resultat på att det är vanligt att eleverna reflekterar och bedömer sina skolregler och sina lärares insatser inom ramarna av regelarbetet. Ibland kan det uppstå kritik bland eleverna, speciellt i situationer när eleverna upplever orättvisor, inkonsistenser, onödigheter eller lögnar i relation till regler eller lärares beteenden. Men det är dock väldigt sällan som eleverna framför sin kritik till lärare.⁴⁵

⁴⁰ Thornberg, 2006, s. 69.

⁴¹ Thornberg, 2006, s. 224.

⁴² Thornberg, 2006, s. 229.

⁴³ Thornberg, 2006, s. 231.

⁴⁴ Thornberg, 2006, s. 233.

⁴⁵ Thornberg, 2006, s.233.

Thornberg för även en diskussion kring kopplingen mellan sin egen undersöknings resultat och den så kallade domänteorin. Även om hans regelkategorier, som tidigare nämndes, inte riktigt stämmer överens med de domäner som beskrivs i domänteorin anser han dock att domänteorin stöder, problematiserar och utmanar hans egna resultat.⁴⁶

Syftet med att använda sig av denna teori är att skapa en djupare förståelse för elevers meningsskapande av regler påpekar Thornberg. De relationella reglerna som eleverna ansåg vara viktigast kan enligt honom hänföras till den moraliska domänen om man utgår ifrån domänteorin. Orsaken till detta är att de relationella reglerna uppehåller sig vid att göra andra väl och inte göra andra illa, vilket faller inom den moraliska domänen där föreställningar om rättvisa, rättigheter och andras väl konstrueras och utvecklas.⁴⁷ Man kan även relatera de strukturerande reglerna och etikettsreglerna till en domän, domänteorin kallar denna för konventionella domänen. Exempel på sådana konventioner skulle kunna vara att inte få tugga tuggummi under lektioner eller att inte få tilltala läraren med hans/hennes förnamn. Däremot erkänner Thornberg att det är svårare att placera de skyddande reglerna inom domänteorin.

Om man ser till de olika aspekterna inom de skyddande reglerna kan man dock finna en möjlighet till placering inom domänteorin. De aspekter som rör ens egen hälsa skulle man kunna placera inom den så kallade personliga domänen enligt Thornberg. Enligt tidigare forskning som Thornberg uppmärksammar finner barn att inom den personliga domänen ska inte vuxna bestämma över barns handlingar så länge handlingarna inte leder till något negativt.⁴⁸ Detta är just tvistemålet, vad som skall ses som negativt. Men det finns också aspekter av de skyddande reglerna som för eleverna innebär att man kan undvika vissa beteenden för att inte oavsiktligt göra andra illa. Enligt Thornberg kan detta relateras till den moraliska domänen. Detta innebär att det sker en domänöverlappning mellan den moraliska domänen och den personliga domänen. Man kan också vidare diskutera de skyddande regler i termer av överlappning i relation till den konventionella domänen. Ett exempel på detta är man ska inte tugga tuggummi eftersom det är både skadligt för tänderna men även opassligt i klassrummet. Ytterligare en problematik med domänteorin är att det inte går finna en placering för personella regler påpekar Thornberg. Detta visar bristen med domänteorin. De tre domänerna som presenteras inom

⁴⁶ Thornberg, 2006, s. 230.

⁴⁷ Thornberg, 2006, s. 230.

⁴⁸ Thornberg, 2006, s. 230-231.

domänteorin har svårt att kunna täcka hela variationen av regler som finns i skolan.⁴⁹ Samtidigt kan man förstå att det kan vara svårt att täcka hela variationen eftersom det handlar allt från lagstiftning till kulturella koder.

3 Bakgrund

3.1 Skoldemokrati i ett historiskt perspektiv

Den allmänna folkskolan infördes i Sverige för drygt 150 år sedan. Detta var en tid då religionen hade en stor betydelse i samhället och på den tiden ansågs det självklart att skolan skulle ha en fostrande roll utifrån den lutherska kristendomen. Religionen sågs som grunden till moralen och det viktigaste ämnet i skolan var därför kristendomskunskap. Under mellankrigstiden ökade tilltron till vetenskap och forskning. Moralens ställning förändrades i och med att forskning och vetenskap ansågs vara medlen för att lösa allmänna problem, och skolans roll att lära ut etik och moral till elever började ifrågasättas. Efter andra världskriget gavs skolan uppgiften att utveckla demokratiska människor för att kunna bibehålla ett demokratiskt samhälle. Eleverna skulle lära sig att tänka självständigt och kunna kritisk granska och värdera såväl kunskap som samhället. Med andra världskriget i färskt minne infördes Samhällskunskapen som ämne och historieämnet fick större utrymme. Det följande halvsekleet förändrades synen på barn och kunskap, en mer modern och demokratisk syn växte fram. Skolagan togs bort 1958 vilket innebar att lärarna inte längre fick använda våld gentemot elever. Senare skulle även FN:s konvention om barnens rättigheter antas i Sverige, vilket innebar att man alltid skulle sätta barnens bästa i det främsta rummet.⁵⁰ Den utveckling som presenteras här passar förmodligen inte bara in på Sverige utan även större delen av västvärlden.

Under 1950-talet började SECO (Sveriges elevers centralorganisation) verka för elevinflytande. Mot slutet av 1970-talet började man använda begreppet skoldemokrati, vilket senare skulle komma att kallas för elevdemokrati. Elevdemokratien var dock i praktiken i stort sett frånvarande under 1970-talet och det gick inte tala vare sig om något ansvarstagande eller medbestämmande från elevernas sida. Anledningen till detta var att skolans verksamhet var hårt reglerad. På 1980-talet blev det vanligare att man talade om elevdemokrati, elevinflytande och elevansvar och många projekt startades inom området. Diskussionerna handlade framförallt om vad elever skulle ha inflytande över, i vilka former och områden. I praktiken förblev dock elevinflytande ganska ovanligt. Anledningen till det kan vara att elevinflytande inte

⁴⁹ Thornberg, 2006, s. 231.

⁵⁰ Zackari, Modigh, 2000, s 47-49.

fick stort utrymme i de olika styrdokument som styrde skolan. Skolan skulle istället stå för lärandet och kunskapen, elevinflytande betonades inte som något särskilt viktigt. På 1990-talet förändrades och utvecklades dock skolan, vilket innebar att elevinflytandet fick en större och alltmer viktigare roll. I de olika styrdokument som styr skolan, som exempelvis läroplaner, läggs fokuset mer på elevinflytande, vilket också har införts i skollagen. Genom att elevinflytande har fått ett större utrymme i de olika styrdokumenterna har möjligheterna för elevinflytande i skolan stärkts och numera ses det som något centralt för skolan.⁵¹

3.2 Skolans fostrande uppdrag

Vårt samhälle grundar sig på ett antal moraliska och etiska värden som bildar vår värdegrund. Det kan vara svårt att förklara vad värdegrunden exakt innebär, men den kan sägas handla om hur vi ska förhålla oss till andra människor, vad som är gott och ont, rätt och fel. Värdegrunden innehåller normer som bygger på människosyn, etik, demokratiska värden och en rättskänsla. Värdegrunden ska göras synlig och tydlig, det måste ständigt föras en diskussion kring dess betydelse. Skolan har en viktig uppgift i att fostra och forma demokratiska medborgare utifrån värdegrunden.⁵²

I 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) förklaras skolans fostrade roll. Under rubriken "Normer och värden" i Lpf 94 förklaras vilka värderingar skolan skall "fostra" till eleverna. Kapitlet om Normer och värden inleds med en förklaring att skolan ska fostra eleverna till att ta till sig de gemensamma värderingar som vårt samhälle vilar på idag. Därefter förklaras vilka mål skolan ska sträva att varje elev uppnår, vilka riktlinjer de som arbetar i skolan ska följa, samt vilken uppgift som läraren har i skolans uppdrag att lära ut normer och värden.⁵³

Lpf 94 förklarar att skolan ska vila på demokratins grund, dess verksamhet ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och alla som verkar inom skolan ska främja aktningen för varje människas värde och respekten för vår miljö. En viktig uppgift för skolan är att förmedla och förankra de värden som vårt samhälle vilar på till eleverna. Skolan skall förmedla värden som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan män och kvinnor samt solidaritet med svaga och utsatta. Skolan skall fostra individen till generositet, rättskänsla, tolerans och

⁵¹ Fridolf, Rydberg, 2002. s 235-236.

⁵² Fridolf, Rydberg, 2002. s 9.

⁵³ Lpf 94 s 12.

ansvarstagande i överensstämmelse med den etik som skapats av kristen tradition och västerländsk humanism. Då den växande rörligheten över nationsgränserna ställer krav på människor att kunna leva i ett mer mångkulturellt samhälle skall skolan främja förståelsen för andra människor. Ingen i skolan ska utsättas för mobbning. Trakasserier ska bekämpas aktivt, främlingsfientlighet och intolerans ska bemötas med kunskap, öppna diskussioner och aktiva insatser. Skolan ska främja människors förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder genom att bidra till att människor får en identitet som kan relateras till såväl det specifika svenska som det nordiska, det europeiska och det globala.⁵⁴

Skolan skall främja elevers utveckling till ansvarskännande människor som aktivt deltar i och utvecklar yrke och samhällslivet. Skolans uppgift är att överföra värden och förmedla kunskaper till elever och på så vis förbereda dem för arbetslivet och samhällslivet. All verksamhet inom skolan ska bidra till elevernas allsidiga utveckling och genom utbildningen ska eleverna få en grund för ett livslångt lärande. Eftersom det etiska perspektivet blir aktuellt i många frågor som tas upp i skolan ska undervisningen ge en grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden. Skolan ska främja elevers utveckling att ta ansvar för miljön. Miljöperspektivet i undervisningen ska bidra till att elever kan medverka till en bättre miljö samt få ett personligt förhållningssätt till de övergripande miljöfrågorna. Det internationella perspektivet är betydelsefullt för att elever ska kunna se sin egen verklighet i ett globalt perspektiv och för att eleverna ska förberedas för ett samhälle med allt fler mångkulturella möten.⁵⁵

3.3 Rättigheter och skyldigheter

I denna del ska vi försöka förklara vilka grundläggande rättigheter och skyldigheter elever har i skolan. Eftersom elever har ganska många rättigheter och skyldigheter beroende på vilken infallsvinkel man har är, vi främst intresserade av de rättigheter/skyldigheter som kan kopplas till skolans fostrande uppdrag. Exempelvis har elever vissa rättigheter kopplade till skolans fysiska miljö (arbetsmiljölagen), vilket knappast kan ses höra ihop med skolans fostrande uppdrag. Vi är alltså främst ute efter regler som beskriver hur elever ska agera i skolan, vad som är tillåtet respektive förbjudet. I Lpf 94 står det under rubriken rättigheter och skyldigheter att:

⁵⁴ Lpf 94 s 3-4.

⁵⁵ Lpf 94 s 5.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Elevernas möjligheter att utöva inflytande på undervisningen och att ta personligt ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har.⁵⁶

Citatet ovan skulle kunna tolkas som att elever lär sig demokrati bäst genom att praktiskt använda dess tanke- och förhållningssätt i skolan snarare än enbart läsa om dem. Citatet tar bland annat upp att skolan har till uppgift att förklara för eleverna vilka rättigheter och skyldigheter de har och att dessa är grundläggande för att skolan skall fungera optimalt. Men vilka är då elevers rättigheter och skyldigheter?

Den närmaste förklaringen i Lpf 94 kan man hitta i ett särskilt kapitel för elevernas ansvar och inflytande. Där förklaras det vilka mål skolan ska sträva att varje elev uppnår, vilka riktlinjer de som arbetar i skolans ska följa, samt vilken uppgift som läraren har i skolans uppdrag att lära ut ansvar och inflytande.⁵⁷

Lpf 94 visar att elevers grundläggande rättigheter och skyldigheter i skolan är kopplad till ansvar och inflytande. Elever är skyldiga att ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö, de är också skyldiga att ta initiativ och påverka sina villkor. Då skolan ska utveckla elevers förmåga att arbeta i demokratiska former kan man också se det som en skyldighet att elever godtar beslut som har fattats genom demokratiska metoder. De rättigheter elever har är att de får ansvar från läraren och att de planerar undervisningen tillsammans. Alla elever har rätt att få framföra sina synpunkter och ska kunna påverka arbetssättet, arbetsformerna och innehållet i undervisningen. De har också rätt att pröva på olika arbetssätt och arbetsformer. En sak som är ganska intressant med Lpf 94 är att elevers rättigheter huvudsakligen står under rubriken ”Läraren skall”.⁵⁸ Har det skrivits in där med avsikt att lärare ska bli bättre på att ge elever inflytande? Det tyder i alla fall på att läraren har stor betydelse för om eleverna får de rättigheter de ska ha i skola.

⁵⁶ Lpf 94 s 4.

⁵⁷ Lpf 94 s 13-14.

⁵⁸ Lpf 94 s 13-14.

Förutom läroplanen finns det flera andra styrdokument som styr skolornas arbete. Ett av dessa är skollagen som tar upp de olika lagar som gäller skolan, dess personal och även elever. Skollagen handlar mest om hur skolan ska skötas och är förmodligen mest till nytta för skolledningen. Angående elevers rättigheter och skyldigheter kopplade till skolans fostrande uppdrag tar skollagen inte upp mycket mer än att "[e]leverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas".⁵⁹

Förutom de statliga styrdokumenterna finns även förklaringar och preciseringar över elevers rättigheter och skyldigheter i dokument skrivna av enskilda kommuner och skolor. Varje kommun har till uppgift att skriva en skolplan där skolans arbete beskrivs med hänsyn till de statliga dokumenterna. De enskilda skolorna ska därefter ha en arbetsplan där man beskriver hur kommunens skolplan ska förverkligas. Elevers rättigheter och skyldigheter bör vara beskrivet närmare i dessa.⁶⁰ Eftersom kommunerna och skolorna kan redogöra för elevers rättigheter och skyldigheter på lite olika sätt innebär det att vilka rättigheter/skyldigheter elever har kan skilja sig åt beroende på vilken kommun och skola man går i. De grundläggande rättigheterna/skyldigheterna bör dock vara lika.

I rapporten *Jag vill ha inflytande över allt*, gjord av skolverket, visar att det är mycket som är problematiskt med elevers rättigheter i skolan och framförallt innebörden av elevinflytande. Rapporten kritiserar skollagen för att den inte preciserar vad den menar med elevinflytande. Innebär elevinflytande att man ska utgå från varje elev? Eller handlar elevinflytande om elever som grupp, det vill säga om kollektivt inflytande? Den ifrågasätter även ifall lagen om elevinflytande har något värde. Reglerna om elevers inflytande, samt även de flesta andra reglerna om rättigheter för elever, är så konstruerade att skolans företrädare har tolkningsföreträde. Det är personalen på skolan som definierar elevers rättigheter och bedömer när de är tillräckliga, på så sätt blir eleverna beroende av de vuxnas goda vilja.⁶¹

En typ av rättigheter/skyldigheter som kan skilja sig från skola till skola är ordningsregler. Enligt skolverket ska det finnas ordningsregler på varje skola som ska medverka till trivsel och arbetsro på skolan. Ordningsreglerna ska skapa en trygg och stimulerande miljö, en miljö där elever och skolans personal trivs att vistas i. Reglerna har till syfte att vägleda elever, lära-

⁵⁹ Skollagen: 5 kap. Gymnasieskolan 2 §.

⁶⁰ Fridolf, Rydberg, 2002. s 243.

⁶¹ Tham 1998, s 6-7.

re samt föräldrar om förhållanden eller situationer som rör miljön i skolan. Rektorn har ansvaret för att det finns ordningsregler på skolan. De ska vara anpassade för skolans unika behov och de ska tas fram gemensamt av rektor, lärare, övrig personal samt representanter för eleverna. De bör diskuteras regelbundet på skolorna så att eleverna får vara med och påverka vilka regler som ska finnas på deras skola. Det är också viktigt att föräldrarna till eleverna får ta del av diskussionen. Såväl lärare, elever och föräldrar (vårdnadshavare) ska känna till vilka ordningsregler som finns på skolan och vad som händer ifall någon bryter mot dem.⁶²

Ordningsreglerna kan handla om situationer som inträffar såväl i som utanför klassrummet. I ett PM från skolverket diskuteras vilka olika frågor som kan tas upp i ordningsreglerna. Exempel på ämnen är oro och stök i klassrummet, slagsmål och bråk, yttrandefrihet/tryckfrihet, symboler och märken, affischer och flygblad, klädsel, farliga och störande föremål, fusk, sen ankomst och skolk. Nedan redogörs några av de rättigheter och skyldigheter som ordningsregler kan ta upp enligt skolverket.⁶³

Ordningsreglerna kan ta upp hur eleverna ska uppföra sig i klassrummet och vad läraren har för befogenheter ifall elever stör undervisningen, att läraren exempelvis kan köra ut elever från klassrummet om de uppträder olämpligt. Reglerna kan beskriva hur elever ska förhålla sig till varandra för att undvika bråk och slagsmål. De kan även ta upp att ifall det uppstår en sådan situation så måste skolans personal ingripa och att i nödfall får läraren använda sig av våld för att kunna stoppa exempelvis ett bråk. En lärare får dock aldrig använda mer våld än vad situationen kräver, en lärare får heller aldrig använda sig av våld för att bestraffa elever. Skolan får endast använda ordningsregler till att inskränka på yttrandefriheten då yttrandefriheten kan begränsas genom lagstiftningen, exempelvis vid hets mot folkgrupp. De kan även ta upp olika märken och symboler som är förbjudna att bära i skolan, exempelvis märken som kränker personal, elever, innebär hets mot folkgrupp eller på annat sätt stör ordningen i skolan. Ordningsreglerna kan ta upp ifall det är tillåtet eller ej att dela ut flygblad och sätta upp affischer på skolan och i så fall var och hur.⁶⁴

Reglerna kan ta upp vad som gäller vid alltför utmanade klädsel, vilket kan ses som stötande av andra elever. De kan även ta upp att det finns förbud för elever att använda sig av vissa

⁶² Skolverket, 2006.

⁶³ Skolverket, 2006.

⁶⁴ Skolverket, 2006.

kläder som exempelvis försvårar kontakten mellan elever och lärare eller kläder som är riskabla att ha på sig vid exempelvis laborationer. Skolan kan exempelvis förbjuda kläder trots att de har religiös bakgrund ifall de uppenbart skadar eleverna. Det är exempelvis inte tillåtet att bära en s.k. burqa i skolan, eftersom det hindrar samspelet mellan lärare och elev. Att bära slöja i skolan kan dock inte förbjudas enligt samma principer, eftersom bärandet av slöja inte hindrar samspelet mellan lärare och elev på samma sätt som en burqa. Ett generellt förbud mot att bära slöja i skolan innebär att de som använder slöja av religiösa skäl stängs ute från skolan, vilket strider emot skollagens krav på att skolan ska vara öppen för alla. Ordningsreglerna kan ta upp att knivförbudslagen och vapenlagen förbjuder att vapen innehavs i skolan. Ifall en elev har en kniv i skolan ska han eller hon uppmanas att lämna in den till exempelvis rektorsexpeditionen. Ifall en elev vägrar lämna ifrån sig ett vapen eller det uppstår en akut situation ska skolan tillkalla polis. De som arbetar på skolor ska inte känna sig tvingade att själva ingripa vid en farlig situation. De kan även ta upp vilka regler som gäller kring föremål som kan vara störande, exempelvis mobiltelefoner. Att mobiltelefoner inte bör vara påslagna under undervisningstid och att lärarna kan kräva att elever lämnar in sina mobiltelefoner till läraren eller till anvisad plats. De bör dock lämnas tillbaks efter lektionen. Läraren kan visa ut elever resten av lektionen ifall de stör undervisningen. Reglerna kan även ta upp vad som gäller för elever som ertappas att fuska vid exempelvis prov eller inlämning. Det kan också vara beskrivet vilka konsekvenserna blir för elever som kommer sent eller skolkar exempelvis ska rektorn kontakta elevens vårdnadshavare vid skolk.⁶⁵

Som man kan uppmärksamma har eleverna många rättigheter i skolan, men det förekommer även många skyldigheter som eleverna måste vara medvetna om. Hur man tolkar dessa rättigheter och skyldigheter kan skilja sig åt beroende på hur den enskilda skolan väljer att tolka dem, vilket även rapporten *Jag vill ha inflytande över allt*, från Skolverket visar på. Det är utifrån skolan egna ordningsregler som elevernas rättigheter och skyldigheter förklaras. Givetvis är det även svårt att veta hur eleverna tolkar sina rättigheter och skyldigheter.

4 Resultatredovisning

Här nedan redovisas en sammanfattning av de resultat som enkäterna har gett. Sammanlagt är det 73 enkäter som har delats ut till fem olika klasser. Även om det inte har någon relevans för undersökningen vilken klass eleverna gick i, kan det i alla fall vara av intresse för läsaren att

⁶⁵ Skolverket, 2006.

få veta vilka klasser som fick ta del av enkäten. Det var ekologiprogrammet, samhällsvetenskapligaprogrammet, teknikprogrammet, handelsprogrammet – och administrationsprogrammet samt elprogrammet. Totalt fanns det 116 elever i klasserna, vilket gav ett bortfall på 43 elever.

Ett bortfall har skett på grund av att elever inte har varit närvarande vid tillfället som enkäterna delades ut, detta berodde till största del på arbetsplatsförlagd utbildning, prov samt undervisning förlagd i hemmet. Man kan diskutera mycket kring hur detta bortfall påverkar resultaten. Det är svårt att säga om de icke medverkande elevernas svarsalternativ hade påverkat resultatet av undersökningen. Det känns onödigt att spekulera vidare kring detta, för det finns inte en chans att man kan veta vilken uppfattning dessa elever har kring skolans demokratiska fostrande roll. Självklart påverkar bortfallet resultatet, men dock är det tillräckligt många besvarade enkäter för att kunna skapa en generell bild över hur elevers uppfattningar är kring skolans demokratiska fostrande roll.

Det skedde även bortfall bland de elever som besvarade på enkäten, vid några tillfällen var det elever som valde att inte besvara vissa frågor. Orsakerna kring detta kan vara olika, det kan handla om att eleverna inte förstod frågan eller att man inte visste vad man skulle svara. Det kan bero på att man inte har någon uppfattning kring det ämne som enkäten behandlar. Bortfallen kan även bero på att eleverna glömde att svara på frågan eller att man inte såg frågan. Även om det har skett vissa bortfall i genomförandet av denna enkätundersökning, kommer nog resultaten visa en rättvis bild över hur eleverna uppfattar skolans demokratiska fostrande roll.

I detta avsnitt kommer som sagt en sammanfattning av resultaten från enkäterna att presenteras. Men först kommer den undersökta skolans demokratiska mål att presenteras, för att man ska kunna en jämförelse med resultaten från enkäterna samt se hur väl skolan har lyckats med sitt uppdrag. Själva sammanfattningen av resultaten från enkäterna kommer att presenteras i tre separata avsnitt. Först kommer värdegrunden att behandlas, sedan elevdelaktighet och till sist kommer ordning – och trivselregler att behandlas. I denna resultatredovisning kommer endast resultaten från enkäterna att diskuteras, i diskussionen i slutet av uppsatsen kommer frågorna som har ställts för att uppnå syftet att besvaras och diskuteras. Den skola som har använts i undersökningen är en mellanstor gymnasieskola i mellersta Sverige. Denna skola

ingår i ett kommunalförbund mellan två kommuner. Sammanlagt har man 14 program fördelade över tre mindre orter.

4.1 Skolans demokratiska mål

I den undersökta skolans skolplan beskriver man hur man ser på värdegrunden. Det värdegrundarbete man bedriver på skolan skall framför allt gestalta och förmedla värden som:

- Människolivets okränkbarhet
- Individens frihet och integritet
- Solidaritet med svaga och utsatta
- Alla människors lika värde

Enligt den undersökta skolan är syftet med värdegrundarbetet att man ska lära eleverna att bemöta varandra som jämlika samt arbeta tillsammans med varandra men även personalen på skolan. Detta kommer enligt skolan att stärka det demokratiska samhället som vi lever i. Det är även viktigt enligt skolan att var och en ska ha möjligheten att medverka och påverka i olika sammanhang. På detta sätt ökar man sina kunskaper och sin kompetens som samhällsmedborgare i en levande demokrati som skolan uttrycker det.⁶⁶

När det gäller själva värdegrunden har skolan så kallade inriktningsmål som behandlar vad man vill uppnå med värdegrundarbetet. Dessa inriktningsmål säger att alla, såväl elever som personal, ska bli bemöta med respekt. Det är inte acceptabelt att uttrycka sig nedvärderande om någon annan människa. Det är även viktigt enligt dessa inriktningsmål att alla elever skall uppleva stöd och stimulans, och kunna utvecklas som människor utifrån de egna förutsättningarna. Det förekommer även så kallade effektmål när det gäller värdegrunden, vilka säger att alla elever ska ges möjligheter att lyckas och lämna skolan med stärkt självkänsla. Samt att en nolltolerans mot mobbing och våld ska finnas.⁶⁷

I skolplanen förekommer även en diskussion kring elevdelaktighet. Man säger att elevdelaktighet handlar främst om inflytande över det egna lärandet och om representation i olika formella grupper där beslut om skolan fattas. Det är viktigt enligt skolan att elever och lärare tillsammans planerar utbildningen. Man ser det som oerhört viktigt att det förekommer ett

⁶⁶ Skolplan för ett mellanstort gymnasium, 2004, s. 4.

⁶⁷ Skolplan för ett mellanstort gymnasium, 2004, s. 4.

verkligt inflytande över det egna lärandet för elevernas del, för det stimulerar elevernas lust och nyfikenhet att lära sig. Att eleverna är kunskapssökande, kreativa och nöjda visar att undervisningen håller hög kvalitet. För att detta ska lyckas krävs det att all personal ska vara goda förebilder som vuxna individer sägs det i skolplanen. Även när det gäller elevdelaktighet förekommer det inriktningsmål, som säger att eleverna ska påverka det dagliga arbetet i skolan utifrån de rättigheter och skyldigheter som beskrivs i styrdokumentet. Det förekommer även så kallade effektmål när det gäller elevdelaktighet.

- Alla elever ska få information om såväl rättigheter som krav och skyldigheter i sin utbildning.
- Utgångspunkten för planering, genomförande och utvärdering av undervisning ska vara att eleven är i centrum.
- Utbildning i elevdemokrati ska inleda varje läsår.
- Skolkonferens ska finnas inom varje rektorsområde. Elevråd ska finnas på varje rektorsområde.
- Klassrådet ska följa fastställd mötesordning och följas upp kontinuerligt.
- Skolledningen ska stödja elevrådsverksamheten och regelbundet, tillsammans med eleverna, följa upp densamma.
- Direktionen ska minst en gång per termin träffa eleverna för att vidareutveckla formerna för samverkan.

Utifrån dessa effektmål kan man se att skolan har som mål att informera eleverna om elevdemokratin samt hålla den levande.⁶⁸

När det gäller trivselreglerna på skolan säger man i arbetsplanen att alla inom skolan, såväl personal som elever, ska uppträda ansvarsfullt, visa artighet, respekt och hjälpsamhet mot alla. På skolan har man stadgat olika regler för att få en lärorik och trivsamt skolgång.

- Du har rätt till utbildning, därför är det självklart att du kommer i tid till lektionen och har böcker, skrivmaterial och erforderliga kläder.
- Du skall använda läromedel, verktyg och annan material med försiktighet och hålla god ordning på dessa.

⁶⁸ Skolplan för ett mellanstort gymnasium, 2004, s. 5.

- Du skall bidra till att skolgård och lokaler hålls städade och trivsamma genom att bl.a. använda papperskorgar både inne och ute.
- Rökning är, enligt allmän lag från den 1 juli 1994, absolut förbjuden i skolans lokaler och på skolgården.⁶⁹

I slutet av skolans arbetsplan förekommer det ett ”kontrakt” som eleverna ska skriva under efter att man har tagit del av informationen som förekommer om trivselregler m.m. Om eleven är mindreåring skall även föräldrarna skriva under efter ha läst igenom häftet.

Sammanfattningsvis kan man säga att utifrån skolans skolplan samt arbetsplan kan man se viktiga begrepp som värdegrund och elevdelaktighet behandlas. Dessa begrepp anses av skolan vara väldigt viktiga när det gäller skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare. I en jämförelse med läroplanen och andra styrdokument kan man se att skolans mål när det gäller värdegrund och elevdelaktighet är väldigt samstämmiga. När det gäller trivselreglerna som skolan nämner i sin arbetsplan måste man säga att det inte direkt förekommer någon stor bredd på dessa. Man kan se vissa kopplingar mellan den undersökta skolans trivselregler och styrdokumentet. Speciellt om tittar till de tre första punkterna i den undersökta skolans trivselregler, vilket man kan se ovan. Om man hade tittat på arbetsmiljölagen hade man kanske funnit ytterligare kopplingar till trivselreglerna. Detta är något som inte vi vet eftersom vi har valt att inte titta på arbetsmiljölagen i denna undersökning. Orsaken till varför vi valde att inte ta med arbetsmiljölagen är att vi anser den inte höra samman med skolans demokratiska fostrande roll. Att skolan har valt att göra en överenskommelse med eleverna via ”kontrakt” är något som är väldigt intressant. Man kan spekulera kring om syftet med detta är att skapa en medvetenhet hos eleverna och samtidigt ta ett ytterligare steg i den demokratiska fostran.

4.2 Värdegrund

I enkätundersökningen som vi genomförde ställde vi frågan, vad innebär en värdegrund för dig, till eleverna. Vi gav eleverna även möjlig förklaring för att kunna hjälpa dem på vägen med att kunna definiera begreppet. Denna definition sa att värdegrund kunde mena normer som byggdes på människosyn, etik, demokratiska värden och en rättskänsla. För en del elever var det dock svårt att kunna ge en egen förklaring över hur

⁶⁹ Arbetsplan för ett mellanstort gymnasium, 2006, s. 21.

man såg på värdegrund. Däremot var det en större del av eleverna som hade åsikter om vad värdegrund betydde för dem. De vanligaste svaren var att man ska behandla andra som man själv vill bli behandlad. Samt ansåg många elever att värdegrund handlade om människors lika värde.

Ytterligare en fråga som ställdes till eleverna var, vad lär du dig i skolan förutom ämneskunskaperna t.ex. när det gäller värdegrunden, etik, moral och demokrati i skolan. En del elever anser att det inte är mycket förutom ämneskunskaperna som man lär sig i skolan, medan en del elever anser att man lär sig något annat men kan inte direkt med ord beskriva vad man lär sig. Många av eleverna nämner att man lär sig om etik och moral oftast i sammanband med religionskunskapen. Även nämns det att man lär sig i skolan att respektera andra, som t.ex. andra elever och personal på skolan. Som citaten nedanför påvisar:

ganska mycket., lärarna pratar mycket om sånt.⁷⁰

det har pratats mycket om demokrati, etik, moral och värderingar nu sista året. Jag tror att man måste ta upp det tidigare. Vi styrs för mycket av media så vi måste lära oss att sätta våra egna värden.⁷¹

inte mycket. Om man ska lära sig något sådant måste man välja att gå kursen demokrati och inflytande, vilket inte många gör.⁷²

Det förekommer även bland svaren en del negativa antydningar på att man inte lär sig på ett positivt sätt när det gäller värdegrund m.m. Vilket citaten nedanför visar på.

att demokrati i skolan innebär att skolledningen kör över eleverna totalt, de är nonchalanta över elevers åsikter.⁷³

det jag lärt mig är att en del personers åsikter om vad som är rätt är viktigare än andras.⁷⁴

Bilden av elevernas svar visar på att det finns en varierande syn på frågan om vad man lär sig i skolan förutom ämneskunskaperna. Till största del kan man se att eleverna anser att man lär sig något mer än bara ämneskunskaperna men det förekommer vissa

⁷⁰ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 63.

⁷¹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 12.

⁷² Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 3.

⁷³ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 41.

⁷⁴ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 13.

antydningar på att det finns en viss dubbelmoral på skolan. Man lever inte som man lär ut.

Vi ställde följdfrågan, vad vill du att man ska lära sig i skolan t.ex. när det gäller värdegrund, etik, moral och demokrati i skolan, till eleverna. Det var inte många av eleverna som inte visste vad man ansågs sig vilja lära sig förutom ämneskunskaperna. Däremot verkade det på svaren att många av eleverna ville att skolan skulle bli mer demokratisk och dessutom lära ut mera om demokrati. Men det förekommer elever som är nöjd med det som de lär sig i skolan idag, vilket man kan se av citaten nedanför.

jag tycker det är bra som det är. Det hör lite till allmänbildningen.⁷⁵

det ska komma med ett sunt förnuft. Ska läras till barn under 10.⁷⁶

hur man ska agera och lägga fram saker för att "högre makter" (eller liknande, rektor t.ex.)

ska förstå och ta till sig vad man säger och vill.⁷⁷

att vi elever i gymnasiet börjar bli vuxna och ska bli behandlade därefter.⁷⁸

Som sagt handlar mycket av svaren om själva demokratin i skolan. En vanligt förekommande kommentar handlar om att eleverna skall lära sig att få ett större inflytande på sin egen vardag i skolan.

Om man tittar på hur eleverna uppfattar skolans sätt att lära dem om värdegrunden, kan man utifrån diagram 1 se att det är 35 elever som inte riktigt vet om skolans sätt att lära dem är bra. Detta kan man uppfatta som att eleverna anser att frågan är svår att besvara. Däremot är det 28 elever som anser att skolans sätt att lära ut är bra. Det är få elever (7 st) som anser att skolan har misslyckats med sitt sätt lära ut om värdegrunden.

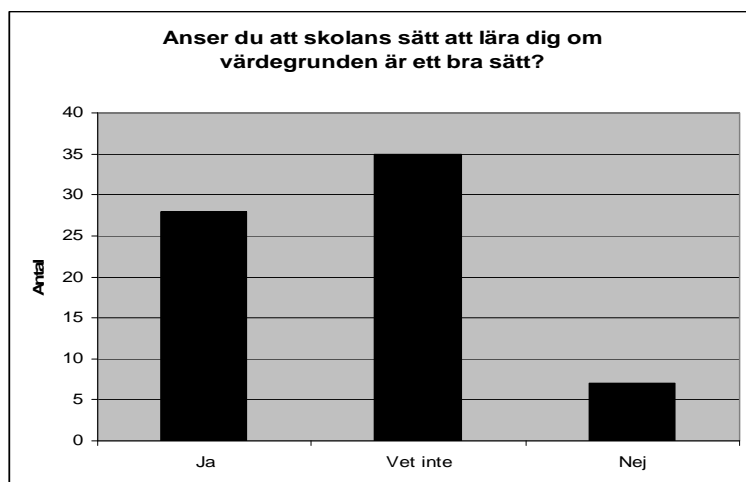
Diagram 1:

⁷⁵ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 25.

⁷⁶ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 37.

⁷⁷ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 3.

⁷⁸ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 50.

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129
Anmärkning: Bortfall på tre svarsalternativ.

Man skulle kunna göra tolkningen att skolan har till stor del lyckats med att lära ut om värdegrunden men samtidigt är det bekymrande att en stor del av eleverna inte vet om skolan har gjort det bra. I och med att det är få som har svarat nej kan man anta att skolan ändå inte helt har misslyckats med sitt lärande.

Till ovanstående fråga ställde vi en följdfråga till eleverna. Om inte, vad skulle skolan kunna göra bättre. Utifrån de elever som svarade nej på ovanstående fråga, kunde man göra tolkningen av deras svar att skolan skulle behöva i tidigare åldrar arbeta med värdegrunden men även att skolan skulle införa en speciell kurs som behandlade värdegrunden vilket man kan se av citaten nedanför.

Anstränga sig mer och inte bara ignorera det. Att ha det som ett utbildningsämne, alla ska delta, det händer inte idag.⁷⁹

Undervisa i bemötande/uppträdande och många i skolledningen skulle få gå kursen med.⁸⁰

visa att skolan själv tillämpar demokrati och att rektorn ska hålla sånt som han har lovat.⁸¹

Mycket som eleverna lägger in i denna fråga handlar om elevinflytandet. Man kan göra tolkningen att värdegrund grundar sig mycket på detta för eleverna samt att via detta inflytande visar lärare och annan personal på skolan respekt för eleverna.

⁷⁹ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 48.

⁸⁰ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 41.

⁸¹ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 6.

När det gäller frågan om eleverna anser att skolan skall vara en kunskapsförmedlare eller en fostrande institution framgår det av diagram 2 att majoriteten (36 st) av eleverna anser att det ska vara en kombination av både kunskap och fostran på skolan. Men det är även en stor grupp elever (25 st) som anser att skolan enbart ska arbeta med kunskapsförmedling. Det var en liten grupp elever (8 st) som inte riktigt visste vad de ansåg i denna fråga. Däremot var det endast en elev som ansåg att skolan enbart ska fostra eleverna.

Diagram 2:

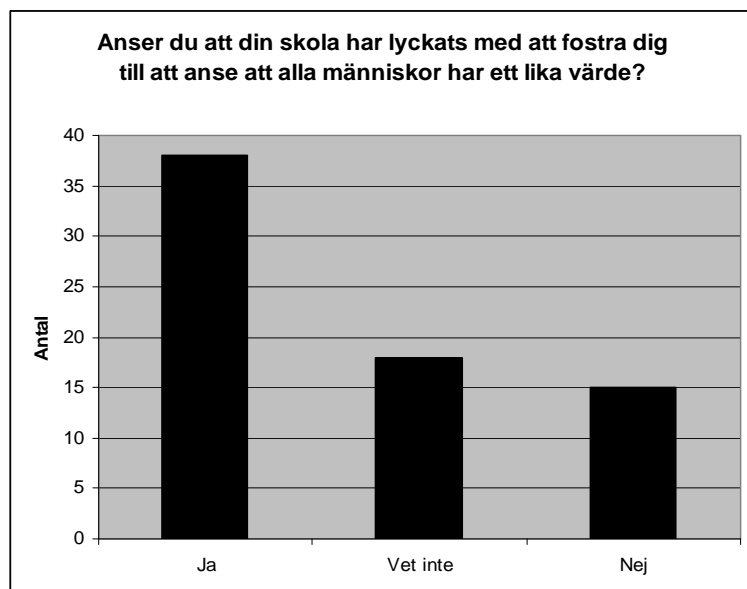
Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129
Anmärkning: Bortfall på tre svarsalternativ.

Utifrån detta diagram kan man se att det råder en ganska delad syn på vad skolan skall arbeta med. Att skolan skall enbart vara en fostrande institution är något som inte verkar tänkbart hos större mängden av eleverna. Att det inte är stor skillnad i antal i grupperna kunskapsförmedlare och en kombination av båda är något att uppmärksamma. Detta visar på att kunskap är något som eleverna anser är viktigt i skolans uppdrag.

När det gäller eleverna syn på människors lika värde kan man utifrån diagram 3 se att majoriteten av eleverna (38 st) anser att skolan har lyckats med att lära dem om detta. Det som är oroande med resultaten i detta diagram är att det är 15 elever som anser att skolan inte har lyckats med att lära dem om människors lika värde. Dessa elever kan mena att t.ex. föräldrar-

na har fostrat dem istället. Vilket är oerhört viktigt när det gäller värdegrund och skolans fostrande roll.

Diagram 3:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129
Anmärkning: Bortfall på två svarsalternativ.

Att det förekommer en grupp med 18 elever som inte riktigt vet om skolan har lyckats eller inte kan man också uppfatta oroande. Med tanke på att man borde ha bildat sig en uppfattning om människors lika värde. Om man har lärt sig detta på skolan eller någon annanstans borde också vara något som eleverna är medvetna om.

När det gäller skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare fick eleverna möjligheten att fritt kommentera kring detta. Den generella uppfattningen man får av elevernas svar är att skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare är bra. Men problemet vilket många elever påpekar är att detta inte fungerar i realiteten. Många elever upplever att skolan talar mycket om demokrati i teorin men inte använder sig av det praktiskt, vilket framkommer av citaten som presenteras nedan.

skolan har gjort det men jag tror att man ska utveckla det lite så att det blir mer praktiskt.⁸²

Ett bra mål. Har dock aldrig hört talas om det förut.⁸³

⁸² Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 12.

Skolan jobbar inte fullt ut med detta, jag tror inte att lärarna tänker på detta.⁸⁴
Bra så länge det inte inverkar på individens fria val och oliktankande.⁸⁵
det är viktigt, alla får inte sådan fostran hemma.⁸⁶

Det förekommer också en del svar som menar att skolan inte skall ha ett sådant uppdrag, vilket man kan se av citaten under.

personligen anser jag att skolan inte ska lägga sig i folks åsikter, demokratiska eller icke-demokratiska.⁸⁷
svårt att säga. Jag tycker inte skolan är speciellt fostrande på något sätt och jag tycker man ska få sin fostran hemifrån inte från skolan.⁸⁸
Upp till föräldrarna att fostra sina barn.⁸⁹
det tycker jag man ska lära sig hemma.⁹⁰
Skolan skall inte påverka någons tyckande eller beslut.⁹¹

Utifrån citaten ovanför kan man se att en del elever anser att det inte är skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare. Detta är något som ska ske i hemmet eller i alla fall utanför skolans värld.

Eleverna fick även ta del av frågan, hur lär din skola dig ett demokratiskt tankesätt. Vi gav även eleverna en liten kortare förklaring över vad ett demokratiskt tankesätt är. Den generella bilden man får av elevernas svar är att man lär sig ett demokratiskt tankesätt via samhällskunskapen. Eftersom många av eleverna nämner samhällskunskap kan man börja fundera över om eleverna tolkar demokrati sett utifrån statskick m.m. Några av svarsalternativen pekar på detta t.ex.

Genom samhällskunskapen får man kunskap om politik, jämställdhet osv.⁹²

⁸³ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 47.

⁸⁴ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 44.

⁸⁵ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 51.

⁸⁶ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 27.

⁸⁷ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 13.

⁸⁸ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 3.

⁸⁹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 45.

⁹⁰ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 17.

⁹¹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 49.

⁹² Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 44.

Men det är inte enbart detta som nämns i svaren från eleverna. En del elever anser att via samhällskunskapen lär man sig att se olika infallsvinklar och se genom andra glasögon, som en elev uttrycker det. Detta ger möjligheten till att kunna analysera och diskutera olika situationer i samhället, vilket många av eleverna anser leda till ett demokratiskt tankesätt. Viket delvis framkommer av citaten nedanför.

Genom att ha olika råd och komitéer med förtroende valda elever.⁹³

Stort elevinflytande i elevråd, klassråd, SO ämnena lär oss om resten av världens demokrati.⁹⁴

dels genom att planera kurser tillsammans, och genom utvärderingar. Sen läste vi om demokrati och samhälle i samhällskunskapen.⁹⁵

Som citaten ovan visar anser en del elever att man lär sig ett demokratiskt tänkande genom att få vara aktiv i de olika råden som finns på skolan. Samt även att man får ta del av planeringen av kurserna. Allt som allt kan man säga att en del elever anser att elevdelaktighet leder till ett demokratiskt tänkande.

Sammanfattningsvis kan man se att för de flesta eleverna är begreppet värdegrund svårt att definiera, dock var det en del elever som kunde sig se att värdegrund är något som rör människors lika värde samt att man behandlar andra som man själv vill bli behandlad. Detta är något som många av eleverna uppfattar sig komma i kontakt med när man läser om etik och moral i skolan, t.ex. i religionskunskapen. Många av eleverna kopplar samman begreppen värdegrund med elevdemokrati, vilket man kan se utifrån svaren. Detta kan anses inte vara så konstigt men tanke på att demokrati bygger på värdegrunden. Det framkommer av resultaten att det är många elever som inte riktigt vet om skolan lär dem om värdegrunden på ett bra sätt, men det behöver inte nödvändigtvis betyda att skolan inte lyckas. Med tanke på att det ändå är många elever som svarar att skolan lär dem på ett bra sätt. Bland eleverna verkar det vara viktigt att kunskapen kommer i första rummet när det gäller skolans uppdrag. Dock var det viktigt enligt de flesta eleverna att skolan lyckas kombinera denna kunskap med fostran. En viktig del av skolans fostrande roll är att göra eleverna medvetna om människors lika värde, vilket en majoritet av eleverna anser att skolan lyckas med. Däremot är det oroande att det förekommer elever som anser att skolan inte har lyckats med detta. Detta kan man ta som en skarp kritik

⁹³ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 42.

⁹⁴ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 51.

⁹⁵ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 11.

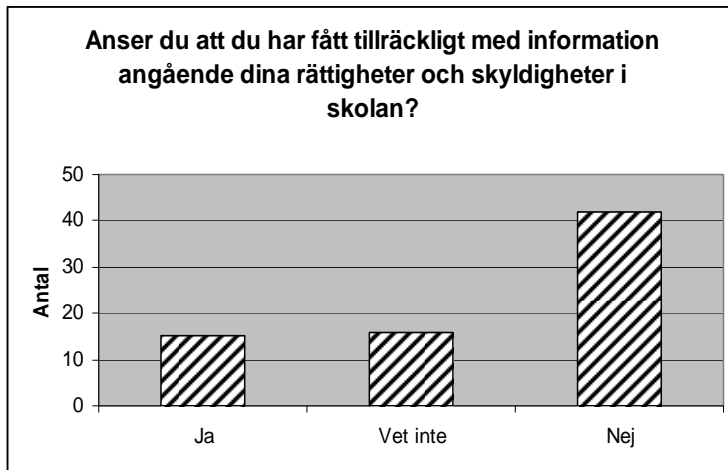
mot hela skolans fostrande uppdrag. Även om det förekommer kritik gentemot skolans fostrande uppdrag är den generella uppfattningen bland eleverna att uppdraget i sig är bra, men det fungerar inte i praktiken. Medan eleverna kopplar samman värdegrunden med etik och moral som de kommer i kontakt med på religionskunskapen, kopplar de även samman demokrati med samhällskunskapen. Man får förmoda att det är inom samhällskunskapen som eleverna uppfattar sig få redskapen för att kunna förstå innebörden av demokrati, och på så sätt skapar sig ett demokratiskt tankesätt. Det visar sig också i resultaten att eleverna ser elevdelaktighet som ett viktigt led till ett demokratiskt tankesätt.

4.3 Elevdelaktighet

En viktig del av elevdelaktigheten är elevernas medvetenhet om sina rättigheter och skyldigheter. Detta var något som eleverna fick besvara i enkäten. När det gällde elevernas medvetenhet om sina rättigheter var det 29 elever som ansåg sig vara medvetna om sina rättigheter. Medan det var 43 elever som inte alls var medvetna om sina rättigheter. Bland dessa svar var det ett bortfall på ett svar. Det är väldigt intressant att se att så många elever inte har en kunskap om vilka rättigheter de har i skolan. Om man tittar på elevernas medvetenhet om sina skyldigheter är resultaten lite annorlunda. Bland alla 73 elever var det 40 elever som ansåg sig ha en medvetenhet om vilka skyldigheter de har. Medan det var endast 31 elever som inte hade någon medvetenhet om sina skyldigheter. Det var ett bortfall på 2 svar bland eleverna. Dessa resultat är väldigt intressanta med tanke på att det visar sig att eleverna är mer medvetna om sina skyldigheter än sina rättigheter.

Diagram 4 visar att majoriteten av eleverna (42 st) anser sig inte ha fått tillräckligt med information om sina rättigheter och skyldigheter i skolan. Medan det är endast 15 elever som anser att man har fått tillräckligt med information för att ha en medvetenhet om sina rättigheter och skyldigheter. Det är 16 elever som säger sig inte veta om man har fått tillräckligt med information om detta.

Diagram 4:

Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Det blir uppenbart med tanke på vad diagrammet visar att många elever anser att skolan skulle behöva informera ytterligare om elevers rättigheter och skyldigheter i skolan.

I skolan är det inte tillåtet med kollektiv bestraffning.⁹⁶ Men detta var dock en fråga som vi fann vara intressant att ställa till eleverna med tanke elevers medvetenhet om sina rättigheter. Diagram 5 visar väldigt tydligt på att eleverna (63 st) är medvetna om att det inte är tillåtet med sådan bestraffning på skolan. Även om det är en liten grupp (7 st) som inte riktigt vet om det är tillåtet eller inte, är det av intresse att det finns elever som inte är riktigt säkra på vad som gäller på skolan när det gäller bestraffningar. Endast en liten grupp på 3 elever trodde att det var tillåtet med kollektiv bestraffning på skolan. Om man ska uppfatta detta som oroande är svårt att säga med tanke på att det är så få som svarade ja.

Diagram 5:

⁹⁶ Torell, 2001 s. 82-83.

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

För att kunna få reda på elevernas medvetenhet om möjligheterna att kunna klaga på skolan fick eleverna besvara en fråga angående elevers möjlighet att kunna gå ut i media och klaga på skolan. Det måste tilläggas att det är tillåtet för elever att vända sig till media i sådana frågor.⁹⁷

Diagram 6:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

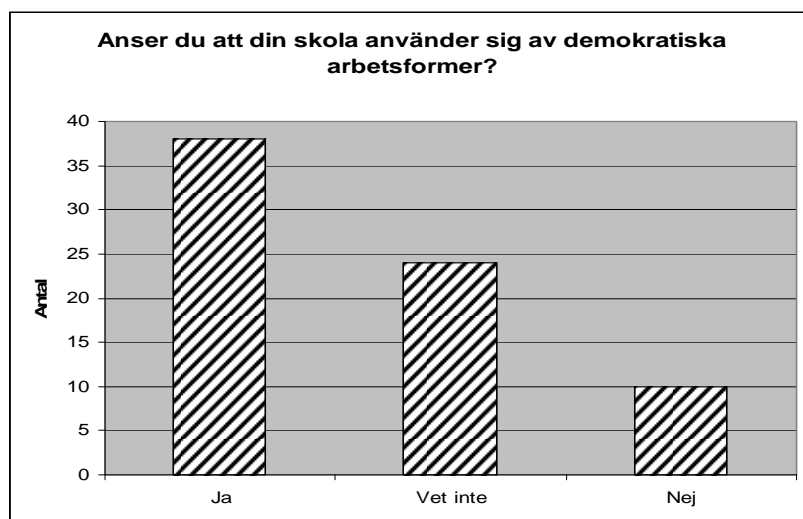
En majoritet av eleverna (50 st) trodde sig veta att det var tillåtet för eleverna att vända sig till media när det gällde klagomål mot skolan. Det var 18 elever som ansåg sig inte veta om man fick vända sig till media medan det var 5 stycken av eleverna som ansåg sig tro att man fick

⁹⁷ Torell, 2001, s. 50.

inte vända sig till media när det gällde klagomål angående skolan. Detta visar på att de flesta eleverna tro sig veta vart man ska vända sig när man inte blir hörd på skolan.

Diagram 7 behandlar frågan om eleverna anser att skolan använder sig av demokratiska arbetsformer. Av diagrammet framgår det att majoriteten av eleverna (38 st) anser att skolans gör just detta. Endast 10 elever ansåg att skolan inte använder sig av demokratiska arbetsformer. Att det är så många som 24 stycken av eleverna som inte visste om skolan använde sig av demokratiska arbetsformer kan tycka vara oroande. Man kan göra tolkningen att eleverna kanske inte vet hur ett demokratiskt arbetssätt skall se ut och detta är oroande i sådana fall.

Diagram 7:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129
Anmärkning: Bortfall på ett svarsalternativ.

Vi hade en följdfråga på denna om man hade svarat nej, vad skulle skolan kunna göra bättre. Det övergripande man kan se av elevernas svar är att man åberopar mer elevinflytande samt att lärare och rektorer skall lära sig lyssna på eleverna allt mer. Viket man kan se av citaten nedanför.

införa större inflytande så eleverna kan göra sig hörda.⁹⁸

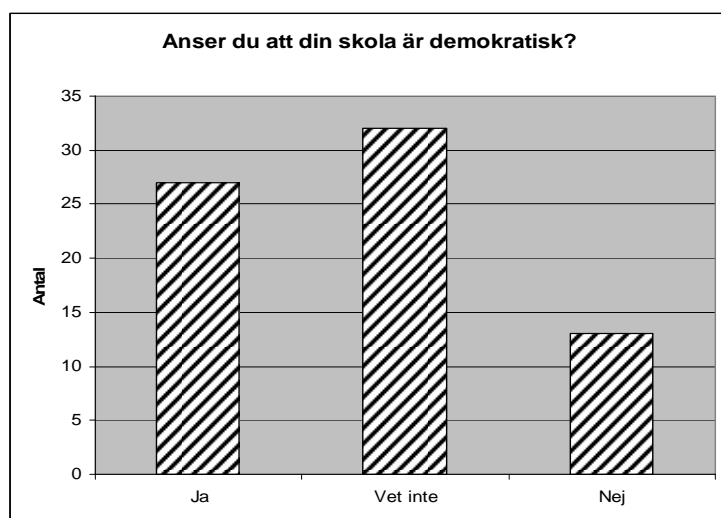
Genomförandet av förslag som kommit. Kommunikationen tillbaka från rektorer och de som bestämmer existerar inte.⁹⁹

⁹⁸ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 6.

⁹⁹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 17.

Som det framgår av diagram 8 är de flesta av eleverna osäkra angående frågan om man anser att ens skola är demokratisk. Det är en grupp på 32 stycken som har svarat ”vet inte”. Det är betydligt fler elever som har svarat ”ja” (27 st) på frågan än vad det är elever som svarat ”nej” (13 st).

Diagram 8:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

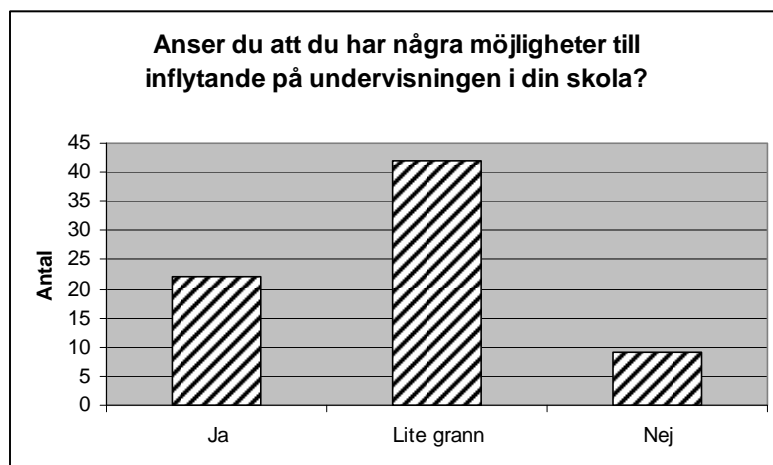
Anmärkning: Bortfall på ett svarsalternativ.

Hur man ska tolka att det är så många som svarat ”vet inte” är svårt att säga. Kanske vet inte eleverna hur demokrati i skolan ska se ut eller så vet men helt enkelt inte hur man ska bedöma det som skolan gör. Det är betydligt positivare att det är fler elever som svarat ”ja” på frågan än vad det är elever som svarat ”nej”. Detta visar på att skolan enligt de många elever lyckas med att bedriva ett arbete på ett demokratiskt sätt.

När det gäller elevernas möjlighet att kunna påverka sina villkor på skolan utanför undervisningen, vilket en av frågorna i enkäten var, ansåg en liten majoritet av eleverna (35 st) att de inte kunde påverka sina villkor medan 33 stycken av eleverna ansåg att de kunde påverka sina villkor utanför undervisningen. Det förekom även ett bortfall på 5 svar i denna fråga. Utifrån detta resultat kan man se att det verkligen råder en delad mening om möjligheterna att kunna påverka sina villkor utanför undervisningen.

Resultaten från diagram 9 visar på att en majoritet av eleverna (42 st) anser att de lite grann har möjlighet till inflytande på undervisningen. Även en grupp på 22 elever anser att de har betydligt mer möjligheter till inflytande på undervisningen än den förstnämnda gruppen. Endast en liten grupp på 9 elever ansåg att de inte har möjlighet till inflytande på undervisningen.

Diagram 9:

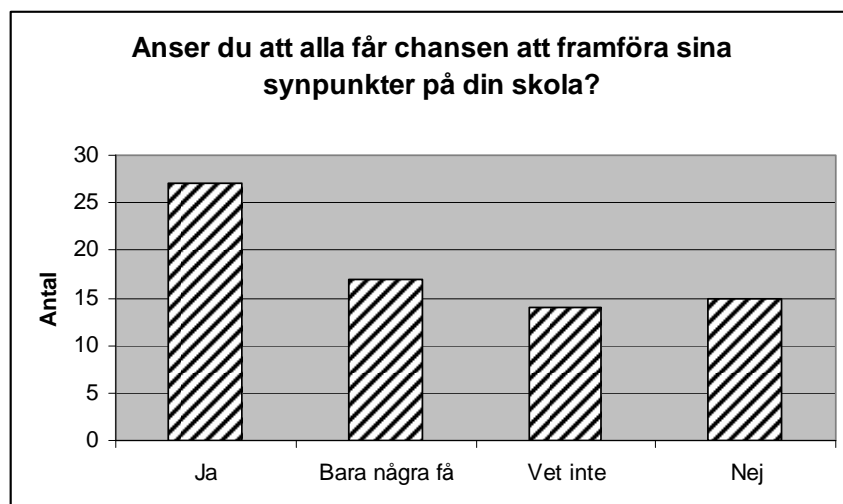

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Den generella bild man får att resultaten från diagram 9 är att en stor majoritet av eleverna anser ha sig möjligheten till någon grad av inflytande på undervisningen i skolan.

I diagram 10 framgår det att en majoritet av eleverna (27 st) ansåg att alla får chansen att framföra sina synpunkter på skolan. Däremot var det inte stora skillnader i antal på de grupper som svarade "bara några få", "vet inte" och "nej". Det var 17 elever som ansåg att det är endast några få på skolan som får möjligheten att framföra sina synpunkter, medan det var 14 stycken som svarade "vet inte". 15 elever ansåg att inte alla får chansen att framföra sina synpunkter på skolan.

Diagram 10:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Det är positivt att det är en majoritet av eleverna anser dock att alla får chansen att framföra sina synpunkter på skolan. Däremot om man sätter samman grupperna ”bara några få” och ”nej” blir resultatet ett annat. Då skulle det visa sig att på denna skola anser eleverna att möjligheten att kunna framföra sina synpunkter inte är så stor.

Eleverna fick ta del av en fråga där vi undrade om eleverna ansåg sig själv ta ansvar för sina studier. Det blev ett tydligt resultat, där en stor majoritet av eleverna (66 st) ansåg sig själva ta ansvar för sina studier. Det var endast en liten grupp på 6 elever som ansåg sig inte ta detta ansvar. Det förekom ett bortfall på ett svar. Detta resultat visar tydligt på att eleverna själva anser sig ta ansvar för sina studier, vilket är en viktig del av skolans fostrande uppdrag.

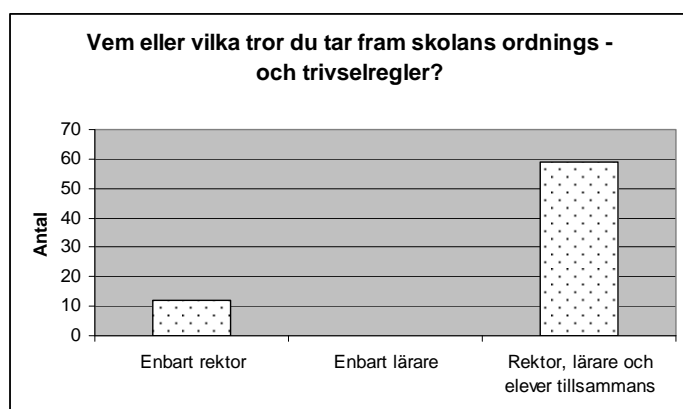
Sammanfattningsvis kan man enligt resultaten från undersökningen se att eleverna var mer medvetna om sina skyldigheter än rättigheter. Om detta hänger samman med att en majoritet av eleverna anser att skolan inte har gett dem tillräckligt med information om sina rättigheter och skyldigheter kan man diskutera mycket om. För att testa elevernas medvetenhet om sina rättigheter fick eleverna besvara två frågor kring detta. Första frågan behandlade bestraffning i skolan, och där visade det sig att eleverna var mycket medvetna om vad som gällde. Den andra frågan rörde mer elevernas möjligheter till att yttra sig om skolan, i den frågan var också eleverna väl medvetna om vad som gällde. Detta resultat kan tyckas vara lite konstigt med tanke på att undersökningen har visat på att eleverna inte är väl medvetna om sina rättigheter. Men det kan vara så att vissa rättigheter är mer självklara än andra och därför inte behövs in-

formeras om, medan andra kanske behövs göra mera tydliga. När det gäller skolans demokratiska arbetsformer är det en majoritet av eleverna som anser att skolan använder sig av detta. Dock finns det några elever som anser att skolan skulle kunna bli bättre när det gäller elevinflytande samt att kommunikationen mellan rektorer/lärare och elever skulle kunna bli bättre. Även om det är en majoritet som anser att skolan använder sig av demokratiska arbetsformer, visar ett annat resultat på att en majoritet av eleverna är osäkra i frågan om skolan i sig är demokratisk. När det gäller elevernas möjlighet till påverkan på sina villkor på skolan utanför undervisningen visar det sig att en liten majoritet av eleverna anser sig inte ha en möjlighet till påverkan. När det gäller möjligheter till inflytande på själva undervisningen anser en majoritet av eleverna att man har möjlighet till lite inflytande. Ytterligare en viktig aspekt i elevdelaktighet är att man får möjligheten att framföra sina synpunkter, vilket majoriteten av eleverna ansåg att alla har. Som en del i skolans fostrande uppdrag ska eleverna ta ansvar för sina egna studier, vilket också en stor majoritet av eleverna ansåg att de gjorde enligt enkätresultatet.

4.4 Ordnings - och trivselregler

I frågan om vem eller vilka som tar fram ordning – och trivselreglerna på skolan var det en majoritet av eleverna (59 st) som ansåg sig tro att det är rektor, lärare och elever tillsammans som tar fram dessa regler. Däremot var det endast 12 stycken av eleverna som trodde att det var enbart rektorn på skolan som fastställer vilka regler som skall finnas på skolan. Det var ingen av eleverna som trodde att det var endast läraren som gjorde detta.

Diagram 11:

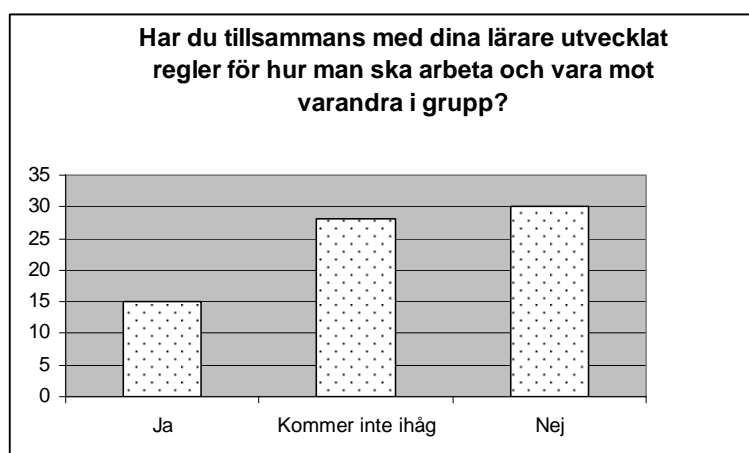
Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Anmärkning: Bortfall på två svarsalternativ.

Detta resultat visar på att elevernas medvetenhet om vem eller vilka som tar fram ordnings – och trivselreglerna är väldigt hög. Med tanke på att enligt skolverket rekommendationer skall regelarbetet på skolor ske i samarbete mellan rektorer, lärare och elever.

Som en uppföljning på frågan om vem eller vilka som tar fram ordning – och trivselreglerna på skolan, ansåg vi det vara intressant att ta reda på om eleverna hade tagit del av regelarbetet rent praktiskt.

Diagram 12:

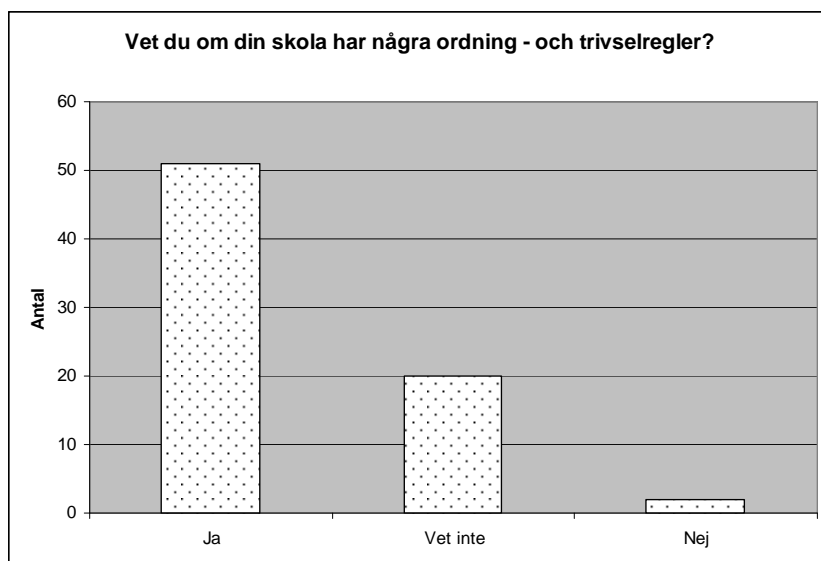

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Resultaten i diagram 12 visar på att en liten majoritet av eleverna (15 st) ansåg sig inte tagit del i något regelarbete, och det var 28 elever som inte kommer ihåg om man har arbetat tillsammans med sina lärare när det gäller regler av denna karaktär. Det var endast en liten grupp på 30 elever som ansåg sig tagit det i ett regelarbete tillsammans med lärarna. Detta resultat visar på att eleverna upplever sig inte ta del av det praktiska regelarbetet på skolan.

För att kunna få reda på elevernas medvetenhet om rådande ordning - och trivselregler fick eleverna besvara frågan om eleverna visste om det fanns några ordnings – och trivselregler på deras skola. En stor majoritet av eleverna (51 st) visste att det fanns sådana regler på skolan, medan det var en grupp på 20 elever som ansåg sig inte veta om det fanns ordning – och trivselregler på skolan. Det var endast 2 stycken av eleverna som svarade "nej" på frågan om man visste om skolan hade några ordnings – och trivselregler.

Diagram 13:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Detta resultat tyder på att de flesta är medvetna om att det förekommer regler om detta på skolan. Däremot kan man tycka det vara lite oroande att en grupp på 20 elever inte riktigt vet om skolan har ordning eller trivselregler på skolan. Det visar på att man kanske inte har lyckats skapa en medvetenhet hos alla eleverna om dessa regler.

Eleverna fick möjligheten att besvara frågan om vilka typer av ordnings – och trivselregler de ansåg var viktigast att skolan uppmärksammade. Bland elevernas svar kan man se två tydliga kategorier som förekommer bland en majoritet bland svaren. Först handlar det om hur man ska uppträda mot varandra och det andra om skolan miljö. Många av eleverna diskuterar att det är viktigt att skolans uppmärksammar regler kring mobbing, respekt för varandra samt allmänna otrevliga attityder. Ytterligare påpekar eleverna att det är viktigt att skolan uppmärksammar regler som rör skötsel av lokalerna, vilket framkommer av citaten nedan.

arbetsmiljön är viktig för att man ska trivas.¹⁰⁰

Inte skräpa ner, inte gapa och stöka runt.¹⁰¹

Människor emellan, hur man uppträder mot varandra.¹⁰²

regler mot mobbing, nolltolerans mot droger.¹⁰³

respekt för elever/lärare och tvärtom.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 32.

¹⁰¹ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 40.

¹⁰² Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 48.

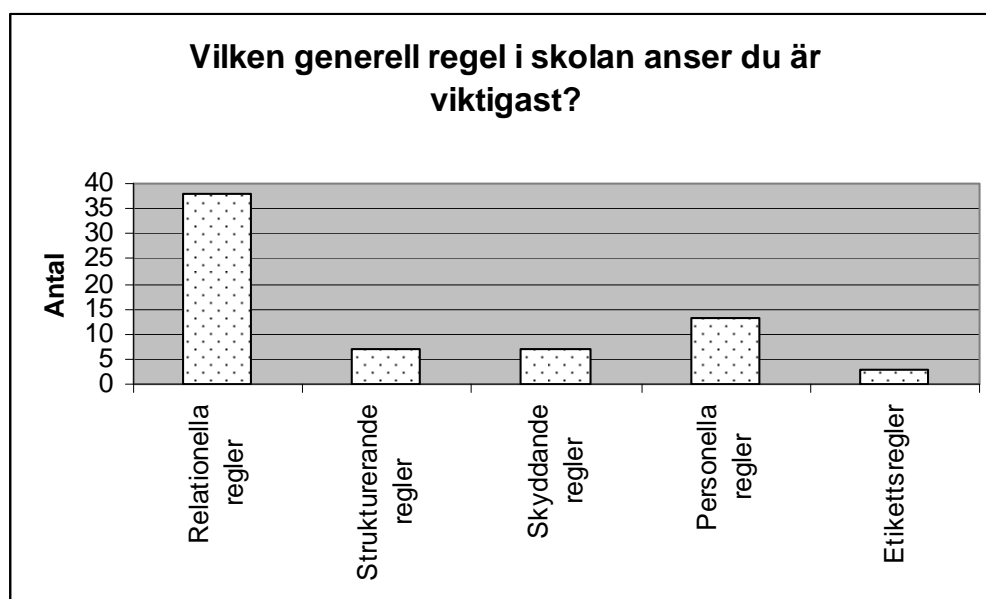
¹⁰³ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 5.

¹⁰⁴ Enkätundersökning gjord på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 12.

Eleverna fick även möjlighet att kommentera om det fanns något som saknades i skolans ordnings – och trivselregler enligt dem. Kortfattat kan man säga att det övergripande som kom fram av elevernas svar att det inte fanns något som saknades eller så var de osäkra om detta. Kan kanske bero på att man inte riktigt vet vad som står i skolans ordning – och trivselregler.

Utifrån elevernas medvetenhet om ordnings – och trivselregler fick eleverna besvara en fråga om vilken generell regel i skolan de ansåg vara viktigast. En majoritet av eleverna (38 st) ansåg att relationella regler var viktigast. Inom denna benämning av regler ingår sådant som berör påbud att göra andra väl och förbud att göra andra illa. Bland eleverna var det 13 stycken som ansåg att de personella reglerna var viktigast.

Diagram 14:

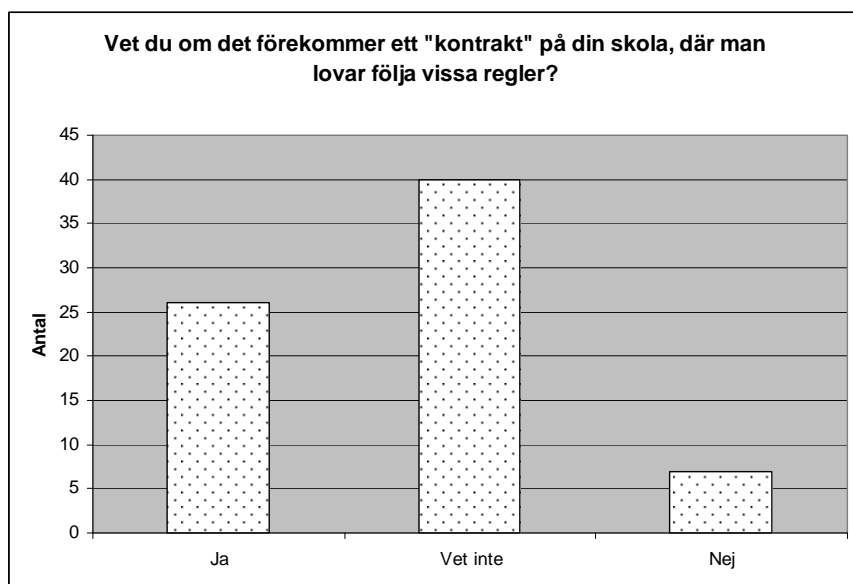
Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129
Anmärkning: Bortfall på fem svarsalternativ.

När man talar om personella regler handlar det oftast om regler som berör personligt ansvar, att göra sitt bästa samt förtänksamhet. När det gäller strukturerande och skyddande regler ansåg 14 elever, fördelat lika på dessa två, att dessa var viktigast. Med strukturerande regler menar man arbetsregler, aktivitetsregler och miljöregler. Hälsorelaterande regler och olycksförhindrande regler brukar man räkna som skyddande regler. Det var endast 3 elever som ansåg att etiketterreglerna var generellt den viktigaste regeln i skolan. Etiketterregler berör sådana

saker som sedvänja eller traditioner i skolan om hur man ska uppföra sig. Resultatet i diagram 14 visar tydligt att regler som berör hur man uppträder och behandlar andra är viktigast. Detta är intressant med tanke på att det är just detta som är en viktig del av skolans roll när det gäller den demokratiska fostran.

Resultaten i diagram 15 visar att en majoritet av eleverna (40 st) är osäkra när det gäller förekomsten av ett "kontrakt" på skolan. 26 elever visste att det förekom ett sådant "kontrakt" medan 7 stycken av eleverna inte känner till att det förekommer ett "kontrakt" där man lovar att följa vissa regler. Detta resultat är oroande med tanke på att det förekommer ett sådant "kontrakt" på skolan.

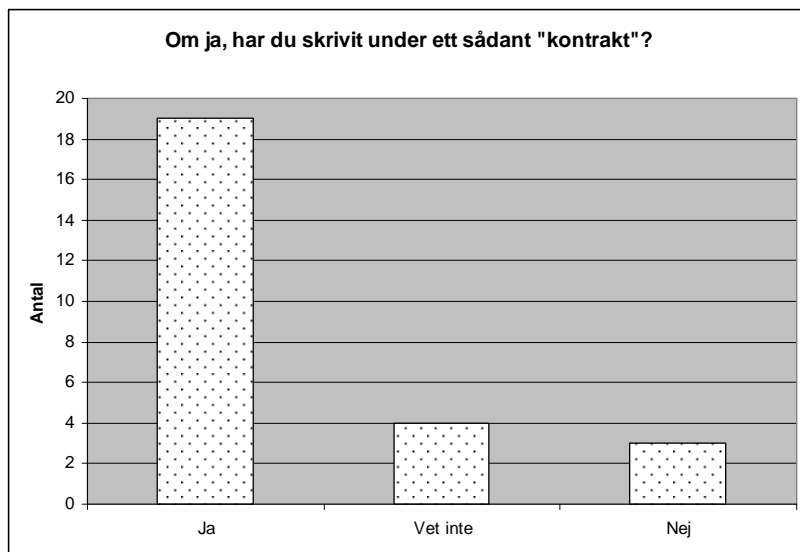
Diagram 15:

Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

De elever som svarade "ja" på förra frågan fick en följdfråga som handlade om man hade skrivit under ett "kontrakt" där man lovade att följa vissa regler.

Diagram 16:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

I diagram 16 kan man se att en majoritet av de elever som visste att ett sådant ”kontrakt” förekom hade även skrivit under ett, till antalet var de 19 stycken. Det var 3 elever som uppgav att de inte hade skrivit under ett sådant ”kontrakt”. Intressant är att det är 4 elever som inte vet om de har skrivit under något, fast man vet att det förekommer.

Med tanke på att inom skolans fostrande roll ingår det är man ska lära eleverna disciplin, var det av intresse att fråga eleverna om de ansåg genom att skolka saknade man disciplin.

Diagram 17:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

En majoritet av eleverna (35 st) ansåg att bara för att man skolkade behövde man inte sakna disciplin. Medan det var 24 elever som ansåg att det var brist på disciplin om man inte närvarande på lektionerna. 14 stycken av eleverna visste inte om det fanns någon koppling mellan skolk och disciplin. Resultaten visar på ganska skilda åsikter bland eleverna, samtidigt är det en majoritet som anser att det inte handlar om en avsaknad av disciplin.

För att kunna få reda på mera om vad man ansåg orsaken kunde vara till skolk, fick eleverna möjlighet att utveckla sina svar mer utförligt. Bland elevernas mer utförliga svar kunde man avläsa tre väldigt vanligt förekommande orsaker till varför skolk förekommer. Ett ord som är vanligt förekommande bland elevernas svar är ansvar. Många menar att man inte visar ansvar inför sig själv och sina medmänniskor i skolan när man skolkar, vilket man kan se av citaten nedanför.

Man tar inget eget ansvar om man skolkar.¹⁰⁵

I denna ålder ska man kunna ta ansvar för sina studier.¹⁰⁶

Ytterligare pratar eleverna om att skolk kan bero på att man mår dåligt på grund av olika anledningar, vilket man kan se av citaten nedan. Det kan både handla om förhållandena hemma eller i skolan.

skolk är ett tecken på att det är något som inte står rätt till hos skolkaren. Ex. vantrivsel eller liknande.¹⁰⁷

skolk kan bero på att man mår dåligt och behöver hjälp. Kan vara för att man sill synas.

Liksom ett rop på någon eller något.¹⁰⁸

Det kan vara att man inte mår bra eller inte trivs.¹⁰⁹

Man kan ha problem hemma.¹¹⁰

Den sista mest förekommande orsaken till skolk är som eleverna säger skoltrötthet. Detta beror till största del på att eleverna känner en allt för stor arbetsbörda och upplever skolan som en stressfaktor. Det kan man delvis se utifrån citaten under.

¹⁰⁵ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 40.

¹⁰⁶ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 55.

¹⁰⁷ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 32.

¹⁰⁸ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 3.

¹⁰⁹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 44.

¹¹⁰ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 10.

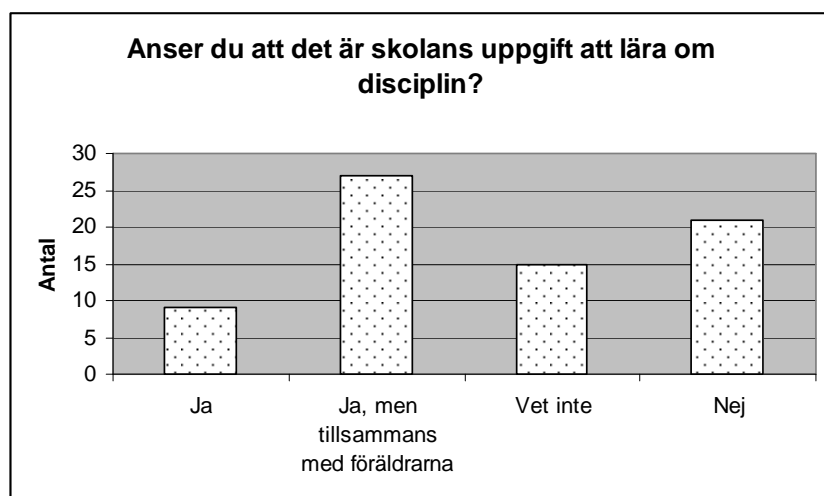
jag tror det är skoltrötthet och för stor arbetsbörda.¹¹¹

för många är skolk ett tecken på att vi har alldeles för mycket att göra i skolan.¹¹²

Skoltrött.¹¹³

För att göra en återkoppling till den förra frågan fick eleverna besvara frågan om de ansåg att det var skolans uppgift att lära om disciplin.

Diagram 18:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

Anmärkning: Bortfall på ett svarsalternativ.

I diagram 18 kan man se att en majoriteten av eleverna (27 st) ansåg att skolan skulle tillsammans med föräldrarna lära dem om disciplin. Dock var det 21 elever som ansåg att skolan inte alls skulle lära om detta. Det var en grupp på 15 elever som inte visste eller hade någon åsikt om skolan skulle lära ut om disciplin medan det var 9 elever som ansåg att skolan skulle göra detta. Diagram 18 visar på att det råder ganska skilda åsikter om detta. Man kan se att det är fler elever som anser att skolan skall lära ut om disciplin på något sätt än vad det är elever som anser att skolan inte skall göra det.

För att få reda på elevers medvetenhet om regler fick eleverna besvara en fråga om förekomsten av regler angående klädsel, symboler och märken. En majoritet av eleverna (42 st) hade en medvetenhet om att regler kring detta existerade. Det var 21 elever som ansåg sig inte vara

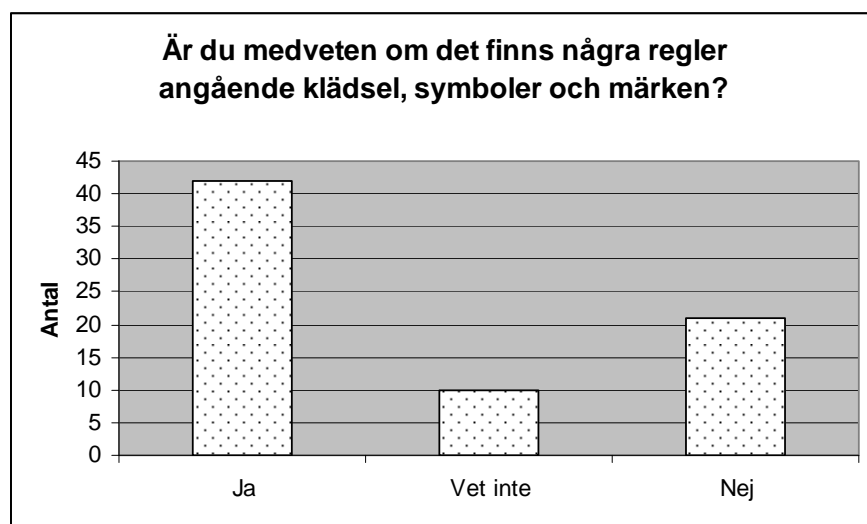
¹¹¹ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 7.

¹¹² Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 6

¹¹³ Enkätundersökning gjort på ett mellanstort gymnasium, 061128-061129, nr 71.

medvetna om att sådana regler på skolan. Det var endast 10 elever som svarade ”vet inte”. Man kan utifrån diagram 19 se att regler kring klädsel, symboler och märken är något som majoriteten av eleverna känner till.

Diagram 19:

Källa: Enkätundersökning gjord bland årskurs 3 på gymnasiet under perioden 061128-061129

För att kunna få reda mera om elevernas medvetenhet kring dessa regler fick eleverna besvara frågan om de visste vad dessa regler sa. Alla svaren behandlade exakt samma saker. Klädsel, symboler eller märken man bär i skolan får inte vara kränkande eller förolämpande för någon annan. Många av eleverna speglar detta genom att hänvisa till främlingsfientliga symboler och märken på kläder.

Elevernas medvetenhet om syftet bakom regler angående klädsel, symboler och märken verkar vara relativt hög. Många av eleverna säger att syftet bakom dessa regler är man inte skall kunna kränka eller förolämpa någon med hjälp av symboler eller märken på kläder. Några elever talar också om att syftet kan vara att skapa en neutral plats på skolan där man inte dömer varandra utifrån en viss klädsel. Som sagt verkar syftet bakom dessa regler vara väl förankrade hos eleverna, däremot finns det väldigt sprida åsikter om dessa regler är bra. De elever som är positiva säger att regler angående klädsel, symboler och märken fyller en viktig funktion i skolan, dels genom att se till att främlingsfientliga åsikter inte kommer i uttryck genom klädsel, symboler och märken, men även att alla ska känna sig välkomna till skolan. De elever som är mer negativa till dessa regler säger att det är upp till var och en att få ha de

kläder man vill. Klädsel, symboler och märken skapar ens identitet och det är också ett sätt att kunna få uttrycka sina åsikter. Det finns också vissa elever som säger att genom att skapa sådana regler dömer man eleverna, och det skapar oro. Man kan se utifrån de kommentarer som framkommit från eleverna att regler kring klädsel, symboler och märken är ett laddat ämne hos dem. Många av eleverna accepterar syftet bakom reglerna, men det är svårt för en del av eleverna att avsäga sig friheten att få välja vilka kläder, symboler och märken man ska bära.

Sammanfattningsvis kan man se att när det gäller frågan om vem eller vilka som tar fram skolans ordnings- och trivselreglerna är en stor majoritet av eleverna medvetna om att det är rektor, lärare och elever tillsammans som gör detta. När det gäller det rent praktiska arbetet med att ta fram regler var det en liten majoritet av eleverna som ansåg sig inte tagit del av något regelarbete. I frågan om hur medvetna eleverna var om det existerande några ordnings- och trivselregler på skolan var det en stor majoritet som visste att det fanns sådana regler på skolan. Bland de regler som skolan tar upp ansåg eleverna att regler som rör uppträdanden mot varandra och skolans miljö var viktigast. Rent övergripande kan man säga också att elevernas ansåg att det saknades ingenting i skolans ordnings- och trivselregler.

Relationella regler var något som en stor majoritet av eleverna ansåg vara viktigast bland skolans generella regler. Att eleverna uppmärksammar sådant som berör hur man uppträder och behandlar någon annan är positivt med tanke på att detta är en viktig del av skolans demokratiska fostrande roll. I skolan förekommer det ett "kontrakt" där man lovar att följa vissa regler och det visade sig att elevers medvetenhet om detta inte var hög. Det var en majoritet av eleverna som svarade att de inte visste om det fanns något sådant. Fast det var ändå en ganska stor grupp som svarade att de visste om att sådant kontrakt fanns på skolan. Bland dessa elever var det en majoritet av eleverna som hade skrivit under ett sådant "kontrakt". Skolk är något som är vanligt förekommande på skolor, och i frågan om skolk var tecken på att man saknade disciplin svarade en majoritet av eleverna "nej". Istället framkom det av elevernas svar att skolk hängde mera samman med brist på ansvar, dåliga förhållanden i skola eller hemmet samt skoltrötthet. Om skolan har till uppgift att lära om disciplin var det en majoritet av eleverna som ansåg att skolan hade denna uppgift fast tillsammans med föräldrarna. När det gäller elevers medvetenhet kring regler angående klädsel, symboler och märken visade resultaten på att en majoritet av eleverna var medvetna om att det förekom sådana regler på skolan. Det som är intressant är att i skolans skrivna trivselregler förekommer inga sådana påbud, däremot kan man ana att det förekommer en hel del oskrivna regler kring just klädsel,

symboler och märken. Själva syftet bakom regler angående klädsel, symboler och märken är något som eleverna har en stor medvetenhet om. Däremot visar resultaten på att även om många av eleverna accepterar syftet är det svårt att avsäga sig friheten att välja vilka kläder, symboler eller märken man ska bära. En del elever hänvisar till att just sådana saker är en viktig del av skapandet av den egna identiteten.

5 Sammanfattande slutdiskussion

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur gymnasieelever uppfattar skolans demokratiska fostrande roll samt hur den lokala skolan har lyckats med sin roll som demokratiska fostrare. För att kunna uppnå detta syfte ställdes tre övergripande frågor:

1. Hur medvetna är eleverna egentligen om skolans demokratiska fostrande roll?
2. Vilken typ av regler anser eleverna vara de viktigaste?
3. Stämmer de demokratiska målen som presenteras i den undersökta skolans arbetsplan och skolplan väl överens med de mål som finns i läroplanen Lpf 94 och skollagen?

För att kunna presentera en så klar bild som möjligt över hur eleverna uppfattar skolans demokratiska fostrande roll kommer varje övergripande fråga att diskuteras var för sig och till sist kommer en allmän diskussion kring syftet med uppsatsen.

5.1 Elevers medvetenhet

I diskussionen kring skolans demokratiska fostrande roll förekommer ofta begreppet värdegrund. Av undersökningen framkommer det att själva definitionen av begreppet värdegrund är något som är svårt för eleverna att kunna förklara. Men även om det är svårt för eleverna att förklara begreppet värdegrund verkar det som att de dock förstår vad som kan ingå i begreppet. Kort sagt kan man säga att eleverna inte kan ge en klar definition, men att de dock förstår var det handlar om. Enligt eleverna kommer man i kontakt med detta begrepp i undervisningen om etik och moral. Många av eleverna kopplar samman värdegrund med elevdemokrati, vilket inte behöver vara konstigt med tanke på att eleverna ser det ur sitt perspektiv. Elevernas perspektiv är något som grundar sig på vardagen i skolan, där elevdemokrati är konstant förekommande. Av undersökningen framkommer det att många elever inte riktigt vet om skolan lär dem om värdegrunden på ett bra sätt. Detta behöver inte nödvändigtvis vara ett misslyck-

ande för skolan, med tanke på att många elever upplevde det svårt att kunna definiera begreppet värdegrund. Att det inte kan anses som ett misslyckande beror på att det är svårdefinierat begrepp. Om man tittar till styrdokumentet, arbetsplanen och skolplanen för den undersökta skolan förekommer det ingen direkt definition av begreppet utan en diskussion om vad som borde ingå. Därför kan man förstå att det är svårt för eleverna att göra en egen definition. Om man inte vet vad begreppet innebär är det svårt också att kunna veta om man har lärt sig på ett bra sätt när det gäller undervisning av värdegrunden. Det måste också sägas att det fanns elever som ansåg att skolan lärde dem om värdegrunden på ett bra sätt.

En viktig aspekt i skolans fostrande roll är att göra eleverna medvetna om människors lika värde, vilket enligt undersökningen en majoritet av eleverna anser att skolan lyckas med. Dock kan man finna det oroande att det förekommer elever i undersökningen som anser att skolan inte har lyckats undervisa om människors lika värde. Detta behöver inte nödvändigtvis betyda att dessa elever inte förstår innebörden av människors lika värde, man kan ha fått lärdom om detta hemma av föräldrarna. Den attityd man fångar upp i undersökningen är att det man inte lär sig i skolan lär man sig i hemmet och tvärtom. Utifrån undersökningen kan man se att eleverna har en uppfattning var i skolan man kommer i kontakt med skolans demokratiska fostrande roll. Detta sker oftast i ämnen som religionskunskap och samhällskunskap. Egentligen skall det demokratiska fostrandet genomsyra alla ämnen, men eftersom det är mer påtagligt inom religionskunskapen och samhällskunskapen är det inte så konstigt att eleverna upplever detta tydligast inom dessa ämnen.

En viktig aspekt inom skolans demokratiska fostrande roll är att göra eleverna förstående inför skyldigheter och rättigheter. Syftet bakom att göra eleverna medvetna om rättigheter och skyldigheter är att kunna bedriva en undervisning i demokratiska arbetsformer, samt att utveckla eleverna till att vilja ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Enligt undersökningen är eleverna mer medvetna om sina skyldigheter än sina rättigheter. Det måste sägas att en majoritet av eleverna ansåg att skolan inte gett dem tillräckligt med information om deras rättigheter och skyldigheter. Att kunna bedriva undervisning i demokratiska arbetsformer måste te sig svårt när elevernas medvetenhet om sina skyldigheter är högre än medvetenheten om sina rättigheter. En demokratisk arbetsform kräver att man är lika medveten om båda saker. Eleverna är inte helt omedvetna om vilka rättigheter de har i skolan, undersökningen har visat att eleverna vet att man har rätten att yttra sig samt att man är skyddad mot en viss sorts bestraffning. Det kan vara att vissa rättigheter är mer självklara än andra,

och behövs därför inte informeras om medan andra behövs göras mer tydliga. Den kritik som eleverna riktar mot skolan när det gäller avsaknaden av information kan man dock anse pekar mot en medvetenhet hos eleverna angående skolans demokratiska fostrande roll. För att skolan skall kunna fostra eleverna till demokratiska medborgare förutsätter detta att skolan själv använder sig av demokratiska arbetsformer. Detta är något som undersökningen visar på att eleverna anser skolan gör. Det förekommer dock viss kritik mot skolan i detta sammanhang, en del elever anser att skolan skulle behöva bli bättre när det gäller elevinflytande samt vad gäller kommunikationen mellan rektorer, lärare och elever. I kontrast till detta visar undersökningen på att en majoritet av eleverna är osäkra på om skolan är demokratisk i sig. En ganska tydlig tendens i denna undersökning är att eleverna anser sig ha större möjlighet till inflytande på undervisningen än sina villkor utanför undervisningen. Man kan utifrån denna undersökning se att eleverna anser att demokratin är mer funktionell och levande i klassrummet än i skolan i sig. Den kritik som förekommer riktar sig snarare främst mot skolledning och rektorer än mot lärare och undervisning. Detta kan vara en förklaring till att eleverna anser att skolan använder sig av demokratiska arbetsformer men samtidigt är osäkra på om skolan är demokratisk i sig.

För att elevernas relation till regler skall bli allt bättre krävs det en medvetenhet om hur man skapar regler i skolan. Detta är något som skolan har till uppgift att låta eleverna ta del av. I undersökningen framkommer det en medvetenhet hos eleverna att det är alla inom skolan som tillsammans ska ta fram ordnings- och trivselregler. Men när det gäller det rent praktiska arbetet med regler visade undersökningen på att det var få elever som ansåg sig ha tagit del av framtagandet av regler. Detta visar på att eleverna är medvetna om att inom skolans demokratiska fostrande roll är det viktigt att alla inom skolan får ta del av t.ex. regelarbetet. Genom att alla får ta del av arbetet visar skolan vad riktig demokrati handlar om. Dock blir det lite paradoxalt när undersökningen visar på i verkligheten är det få elever som egentligen får ta del av detta arbete. Ytterligare en del av regelarbetet är att se till att eleverna skriver under ett "kontrakt" där man lovar att följa vissa regler på skolan. Undersökningen visade på att en majoritet av eleverna inte visste att det förekom ett sådant kontrakt på skolan. Om detta "kontrakt" ska vara en viktig del av skolans demokratiska fostrande roll kan man finna det väldigt konstigt att så få elever har tagit del av det. Just i denna aspekt visar det sig att eleverna inte är medvetna om skolans demokratiska fostrande roll. Om det beror på eleverna själva eller en miss av skolan är svårt för oss att säga.

Sammanfattningsvis kan man utifrån denna undersökning säga att eleverna egentligen är medvetna om skolans demokratiska fostrande roll. Det finns en medvetenhet hos eleverna att skolan skall råda som ett demokratisk forum, där man hela tiden arbetar utifrån de demokratiska målen som presenteras i läroplanen och skollagen. Att det sedan förekommer vissa aspekter av skolans demokratiska fostrande roll som eleverna är mindre medvetna om påverkar inte den generella medvetenheten hos eleverna. Det handlar om att eleverna inte har fått de rätta verktygen för att kunna leva demokratiskt i skolan fullt ut, mycket till följd av att skolan inte har gett tillräckligt med information samt att man inte tillåter eleverna vara tillräckligt delaktiga i det demokratiska arbetet.

5.2 De viktigaste reglerna

När det gäller de regler som skolan uppmärksammar kan man utifrån undersökningen se att regler som behandlar uppträdanden och skolmiljö är viktigast för eleverna. Detta stämmer väl överens med vilka generella regler eleverna anser är viktigast i skolan. Enligt undersökningen är det de *relationella reglerna* som anses vara viktigast, inom denna benämning av regler ingår sådant som berör påbud att göra andra väl samt förbud att göra andra illa. Detta kan man koppla samman med regler som berör uppträdanden, regler som eleverna ansåg vara viktiga som skolan uppmärksammar. Ytterligare en regelkategori som eleverna ansåg vara viktig de så kallade *personella reglerna*, dessa regler berör personligt ansvar, att göra sitt bästa samt att vara förtänksam. *Strukturerande regler* och *skyddande regler* var också något som enligt undersökningen vissa elever ansåg vara viktiga. När det gäller strukturerande regler handlar det om arbetsregler, aktivitetsregler och miljöregler. Med skyddande regler menas hälsorelaterade regler samt olycksförhindrande regler. Bland de generella reglerna visar undersökningen på att *etiketsreglerna* var de regler med minst betydelse, vilket också överensstämmer med Thornbergs undersökning.

För att skapa en djupare förståelse för elevernas meningsskapande av regler kan man använda undersökningens resultat och placera detta i domänteorin. Kortfattat kan man säga att domänteorin behandlar hur barn och ungdomar konstruerar sin sociala kunskap. Denna sociala kunskap kan man enligt teorin placera i olika domäner. Det förekommer tre olika domäner, *moraliska*, *konventionella* samt *personliga* domän. Genom att använda sig av undersökningens resultat angående de generella reglerna kan man skapa sig en tydligare bild av vad eleverna anser vara viktiga aspekter i sitt meningsskapande av regler. I undersökningen framkom det

att en majoritet av eleverna ansåg att de relationella reglerna var viktigast. Dessa regler, som berör påbud om att göra andra väl och förbud mot att göra andra illa, kan man placera inom den moraliska domänen. Inom den moraliska domänen konstrueras och utvecklas föreställningar som handlar om rättvisa, rättigheter och andras väl. Även regler kring uppträdande som skolan uppmärksammar kan placeras inom denna domän. När det gäller de personella reglerna anser Thornberg att det är svårt att placera dessa i någon domän, vilket skulle visa på vissa brister med domänteorin enligt Thornberg. Efter en sammanställning av denna undersökning har vi en annan åsikt än Thornberg. Personella regler berör som tidigare sagt personligt ansvar, att göra sitt bästa samt förtänksamhet. Vi anser att dessa personella regler går att placera inom den personliga domänen. Detta grundar vi på att inom den personliga domänen handlar det om prioriteter och val. Något som vi anser påverkar det personliga ansvaret, att göra sitt bästa samt att vara förtänksam. Det är individen själv som gör sina val och prioriteringar, vilket påverkar det ansvar man har samt hur man väljer att göra sitt bästa. Enligt domänteorin representerar den personliga domänen en uppsättning sociala handlingar som tillåter individen att konstruera en subjektiv upplevelse av att vara en unik social varelse och en aktiv aktör som har kontroll över sitt liv. Är det inte just detta eget ansvar och förtänksamhet handlar om? Det egna ansvaret skapar hos individen en möjlighet till att skapa en upplevelse av unikheter och kontroll över sitt liv. Att problematiken med placering av personella regler inom domänteorin skulle visa på vissa brister i domänteorin, vilket Thornberg hävdar, är något inte vi instämmer i. Att vår åsikt inte stämmer överens med Thornbergs kan bero på att vi har olika syn på innebörden av personella regler samt att undersökningarna har gjorts med elever i olika åldrar.

När det gäller de andra generella reglerna skiljer sig inte denna undersökning från Thornberg. När det gäller de strukturerande reglerna kan man enligt domänteorin placera dessa inom den konventionella domänen. Inom denna domän konstrueras och utvecklas kunskapsstrukturer om sociala konventioner. Exempel på sådant kan vara att inte tugga tuggummi på lektionerna eller att inte få tilltala läraren med hans/hennes förnamn. Inom denna domän går även etiketterreglerna att placera. Däremot, vilket även Thornberg påpekar, är det svårare att placera de skyddande reglerna inom någon domän. Det beror helt på vilka aspekter man ser till när det handlar om de skyddande reglerna. Ser man till de aspekter som rör ens egen hälsa skulle man kunna placera dessa inom den personliga domänen. Men gäller det aspekter som för eleverna innebär att man kan undvika vissa beteenden för att inte oavsiktligt göra andra illa kan man placera dessa skyddande regler inom den moraliska domänen. Det är vid sådana tillfällen som det sker en domänöverlappning.

Utifrån undersökningen kan man med hjälp av domänteorin se att den moraliska domänen är av viktigaste betydelse för eleverna. Det är inte enbart i valet av generella regler som det framkommer hos eleverna att de moraliska värderingarna har stor betydelse i hur man vill att skolan skall se ut. Man kan se att de moraliska värderingarna genomsyrar alla enkätsvaren. Utifrån denna undersökning kan man tolka att de moraliska värderingarna är viktigast när man pratar om skolans demokratiska fostrande roll. Man kan även göra tolkningen att en viktig del av demokrati är de moraliska värderingar som finns hos oss människor.

5.3 De demokratiska målen

I skolans arbetsplan och skolplan förekommer det en diskussion kring värdegrund. Man använder begrepp som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, solidaritet med svaga och utsatta samt alla människors lika värde. Även i Lpf 94 förekommer dessa begrepp. Det finns inga stora skillnader mellan skolans demokratiska mål och Lpf 94:s demokratiska mål när det gäller värdegrunden. Ytterligare en viktig aspekt i värdegrundsarbetet är att alla på skolan skall mötas med respekt. Det är inte acceptabelt att uttrycka sig nedvärderande om någon annan människa enligt skolans arbetsplan samt skolplan, vilket även Lpf 94 säger. I skolans arbetsplan och skolplan förekommer det en diskussion kring inriktningsmål innebärande att alla elever skall uppleva stöd och stimulans, och kunna utvecklas som människor utifrån de egna förutsättningarna. I Lpf 94 förs en liknande diskussion fast med andra formuleringar. När det gäller elevdelaktighet säger skolan och Lpf 94 samma saker. Det handlar främst om inflytande över det egna lärandet och om representation i olika formella grupper där beslut om skolan fattas. Även skollagen instämmer i detta.

När det gäller skolans trivselregler kan man finna en viss grund för dessa i Lpf 94, speciellt om man tittar på de tre första punkterna.

- Du har rätt till utbildning, därför är det självklart att du kommer i tid till lektionen och har böcker, skrivmaterial och erforderliga kläder.
- Du skall använda läromedel, verktyg och annan material med försiktighet och hålla god ordning på dessa.
- Du skall bidra till att skolgård och lokaler hålls städade och trivsamma genom att bl.a. använda papperskorgar både inne och ute.

I Lpf 94 säger man att eleverna är skyldiga att ta ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö.

Sammanfattningsvis kan man säga att de demokratiska mål som skolan har fastställt i sin arbetsplan samt skolplan stämmer väl överens med de demokratiska mål som förekommer i Lpf 94 samt skollagen.

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur eleverna uppfattar skolans demokratiska fostrande roll samt hur skolan har lyckats i sin roll som fostrare. Utifrån det material som undersökningen har resulterat i, kan man göra en del olika tolkningar om elevernas uppfattningar. Undersökningen visar på att eleverna är medvetna om att skolan har en demokratisk fostrande roll, men samtidigt kan det ibland vara svårt för eleverna att direkt peka på vad som ingår i denna demokratiska fostrande roll. Det handlar nog inte bara om brist på information till eleverna, utan det är nog svårt för många att kunna definiera exakt vad skolan skall undervisa om när det gäller dess demokratiska fostrande roll. Den tolkning man kan göra av undersökningen är att eleverna generellt är positiva till skolans demokratiska fostrande roll, själva problematiken ligger istället i det praktiska genomförandet. Många av eleverna anser sig inte få möjligheterna att kunna få framföra sina åsikter, och när de väl får chansen upplever de att responsen från lärare, rektorer och skolledning är väldigt dålig. Det har länge diskuterats om huruvida skolan enbart skall arbeta med kunskap och inte ha en fostrande roll. Undersökningen visar på att även bland eleverna förekommer skilda åsikter om detta. Att det ska förekomma en kombination av både kunskapsförmedlare och fostrande institution är något som de flesta eleverna anser. Men det verkar också finnas en tendens bland många elever att man anser att skolan enbart skall vara en kunskapsförmedlare. Att skolan enbart skulle vara en fostrande institution är något som väldigt få elever ansåg. Till denna diskussion kan det tilläggas att det är svårt att fostra utan kunskap, och det är svårt att förmedla kunskap utan att fostra. Hur man än vrider och vänder på det, kommer alltid kunskap och fostran att höra samman. Speciellt om man ser till undervisningssammanhang.

Huruvida skolan har lyckats när det gäller deras demokratiska fostrande roll är något som kan diskuteras. Denna diskussion kan se väldigt olika ut beroende på vilket perspektiv man väljer att använda sig av. Eftersom denna undersökning baserar sig på elevers uppfattning faller det sig mest naturligt att använda sig av ett elevperspektiv. Ska man se det ur elevernas perspektiv måste man säga att skolan har lyckats till en viss del med sin demokratiska fostrande roll. En del viktiga aspekter inom ett demokratiskt tänkande, som medvetenhet om rättigheter och

skyldigheter samt medvetenhet om människors lika värde, kan man till en viss del finna hos eleverna. Hos eleverna märker man också en förmåga till att kunna hålla ett kritiskt förhållningssätt och samtidigt förmågan till att kunna diskutera. Om man ser på skolans demokratiska fostrande roll på detta sätt så har skolans lyckats med att implementera några grundläggande demokratiska idéer hos eleverna. Däremot kan man vara lite kritisk mot att skolan inte har lyckats med att erbjuda eleverna de rätta redskapen till att kunna utnyttja de demokratiska idéerna. Kanske är den stora bristen hos skolan generellt idag att man bär på en gammal traditionell syn på kunskapsförmedling. Kanske måste den svenska skolan förändras och allt mer uppmuntra till ömsesidig kommunikation och meningsskapande, vilket även Englund anser i sin text. Englund menar att skolan måste göra en förskjutning från *elevarbete* till intersubjektiv bearbetning, man måste föra kvalificerade samtal utifrån problem och perspektiv av olika slag. Om skolan skulle använda sig av sådana metoder skulle det kanske, enligt oss, leda till att det demokratiska praktiska arbetet skulle bli mer lyckat för skolan. Det skolan måste vara medveten om att är det demokratiska utvecklingsarbetet aldrig kommer att avstanna. Denvall säger att det är viktigt på ett medvetet sätt hålla sig underrättad om konsekvenserna bakom ett demokratiarbete snarare än att kämpa mot dess existens. Därför är det med andra ord viktigt att ens sätt att arbeta med elevdemokrati också innehåller ett inslag av feedback om hur den fungerar. Detta kan man anse vara en motivering till att undersökningar som denna kan vara relevanta för t.ex. den undersökta skolan.

Man kan också ställa frågan vilka krav man ska ställa på skolan. Hur många mål och riktlinjer skall skolan uppnå för att den ska anses ha lyckats. Samtidigt kan man undra över vem är det som skall avgöra om skolan har lyckats, är det skolverket, skolan själv eller eleverna? Som tidigare nämndes behöver inte ett kritiskt förhållningssätt från elevernas sida innebära att skolan har misslyckats. Snarare tvärtom, ju mer kunskap eleverna får om sina rättigheter och skyldigheter desto mer kräver de av skolan. Ytterligare en fråga som man kan koppla samman med detta är hur stort inflytande skall eleverna egentligen ha. Ofta är det väldigt otydligt hur stort inflytande de skall ha. Om man ska se till det som Barnkonventionen säger skulle det innebära att eleverna skulle ha möjligheten till påverkan över allt som direkt och indirekt påverkar dem. Men om detta rent praktiskt är genomförbart är svårt att säga, men tanken är god i alla fall.

Att det förekommer en kritik från eleverna mot den existerande demokratiska modellen på den undersökta skolan kan bero på en del olika faktorer. Kanske kan det hänga samman med att eleverna placeras i en redan existerande demokratisk modell tagen från vuxenvärlden. Enligt Denvall behöver eleverna vissa frizoner från vuxenvärlden, och även skyddande egna revir utan större insyn. Dagens elevdemokratiska grupper kan uppfattas som ett sätt för vuxenvärlden att skola in eleverna på förhand accepterade institutionella demokratiska arbetssätt och på så sätt även tillrättalagda makt- och inflytandeformer. Dessa fyller enligt Denvall en funktion som fostrande och bevarande av de rådande samhällsnormerna och politiska systemen. Kanske det är detta som eleverna motsätter sig, fast det inte direkt framkommer i undersökningens resultat. Dock visar utvecklingen på att både i skola och samhället stärks elevernas rättigheter och de får ett mer reellt inflytande över samhällslivet, enligt Denvall. Men även om utvecklingen visar på detta, är det fortfarande viktigt att fundera över elevernas placering i redan existerande modeller.

När det gäller elevernas uppfattningar om elevinflytande är resultaten från vår undersökning intressanta att jämföra med Lorentzons, Lorentzons och Strandhs undersökning. Dessa författare menar, att utifrån deras undersökning kunde de göra tolkningen att det förekommer en maktlöshet och brist på inflytande bland såväl elever som lärare. Detta är något som samstämmer med vår undersökning. Författarna säger att bland eleverna förekommer det en upplevelse av underordning i relation till lärarna och skolan och som helhet tilltar med åren. Detta är något som kan vara intressant att fundera över i relation till vår undersökning. Kan det vara så att eleverna upplever en underordning och på så sätt känner sig inte ha möjligheten till påverkan? Författarna konstaterar även i sin undersökning att den kritiska inställningen till skolan fördjupas allt mer under skoltiden samtidigt som det demokratiska tänkandet blir allt mer utvecklat. Som vi tidigare har sagt anser vi också att det demokratiska tänkandet växer med ett kritiskt förhållningssätt och vice versa. Ytterligare en viktig aspekt som författarna tar upp som vi också anser oss kunna se i vår undersökning är att även om det praktiska demokratiska arbetet inte är lyckat verkar eleverna dock kunna utveckla ett demokratiskt tankesätt.

Slutsatsen av vår undersökning är att det demokratiska fostrandet på den undersökta skolan inte fungerar lika bra i praktiken som det teoretiskt är tänkt. Orsaken till detta kan bero på flera olika faktorer. Dels kan det handla om att skolan arbetar med elever som håller på att formas till egna individer. Denna utveckling kan påverka att vissa individer är mer mottagliga för det demokratiska fostrandet än andra. Men till största del handlar det nog om att skolan

inte har tillräckligt med resurser och tid att kunna satsa helhjärtat på den demokratiska fostrande rollen. Vilja finns nog hos skolan att göra detta men de blir begränsade av just sådana faktorer som tid och pengar. För att skolan skall lyckas med sitt demokratiska fostrande krävs det att man tillåter eleverna att få allt mer inflytande. Samarbete är nyckelordet för att skolan skall nå sina mål.

Käll – och litteraturförteckning

Källor

Otryckta källor

Enkätundersökning gjord på en mellanstor gymnasieskola i mellersta Sverige under perioden 061128-061129

Tryckta källor

Arbetsplan för ett mellanstort gymnasium i mellersta Sverige, 2006

Skolplan för ett mellanstort gymnasium i mellersta Sverige, 2004

Elektroniskt material

PM om ordningsregler www.skolverket.se 20061015

FN:s Barnkonvention - Artikel 12 www.bo.se 20061017

Litteratur

1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94: gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda. 2000. Utbildningsdepartementet. Stockholm

Denvall, Verner 1999, "Elevinflytandets realiteter" i Erik Amnå (red) *Det unga folkstyret* Demokratiutredningen. Stockholm.

Englund, Tomas 1999, "Den svenska skolan och demokratin, möjligheter och begränsningar" i Erik Amnå (red) *Det unga folkstyret* Demokratiutredningen. Stockholm.

Fridolf, Marie och Rydberg, Gunnel 2002, *Demokrati i skola och samhälle*. Solna

Lorentzon Lars , Lorentzon Charlotta, Strandh Göran, 1999, *Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål – Skolan inifrån*. Skolverket. Stockholm

Lundström, Mats 1999, "Demokrati i skolan" i Erik Amnå (red) *Det unga folkstyret* Demokratiutredningen. Stockholm.

Skollagen, *Lärarytelsen* 2003 Lärarnas riksförbund. Stockholm.

Tham, Amelie 1998 *Jag vill ha inflytande över allt: En bok om elevinflytande i skolan från skolverket*. Skolverket. Stockholm

Torell, Linus 2001, *Ta makten i skolan*. Stockholm

Thornberg, Robert 2006, *Värdepedagogik i skolans vardag : interaktivt regelarbete mellan lärare och elever*. Linköping

Zackari, Gunilla och Modigh, Fredrik 2000, *Värdegrundsboken: om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm.

Bilaga 1

Information om enkätundersökning angående elevers åsikter om skolans demokratiska fostrande roll.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna studie.

Denna studie har till syfte att undersöka vilka åsikter elever har om skolans demokratiska fostrande roll samt undersöka hur väl den undersökta skolans ordningsregler stämmer överens med de demokratiska mål som presenteras i läroplanen Lpf 94 och skollagen.

Det praktiska genomförandet av studien kommer att ske genom enkäter som delas ut till elever i årskurs 3 på gymnasiet. Dessa enkäter kommer att utgöra ett underlag för diskussion kring hur åsikterna bland eleverna ser ut. Samt kommer även den undersökta skolans ordnings- och trivselregler att undersökas för att kunna se en samstämmighet med de demokratiska målen.

Deltagandet i denna undersökning är självklart anonymt och materialet från denna studie kommer att endast läsas av oss som gör denna undersökning samt av opponenter av denna uppsats.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna.

Ytterligare upplysningar lämnas av nedanstående ansvariga.

Studenter:

Tony Hermansson
023-15563
v03tonhe@du.se
Jungfruvägen 147 b 1tr
791 34 Falun

Kirsi Mäkelä
0243-236595
K_Makela@hotmail.com
Gunnesgatan 3c
78445 Borlänge

Handledare:

Peter Reinholdsson
023-77 82 78
pre@du.se

Underskrift:

Enkätundersökning angående elevers åsikter om skolans demokratiska fostrande roll.

Program:

Värdegrund

1. Vad innebär en värdegrund för dig? Med värdegrund kan menas normer som bygger på människosyn, etik, demokratiska värden och en rättskänsla.

.....
.....
.....
.....

2. Vad lär du dig i skolan förutom ämneskunskaperna? T.ex. när det gäller värdegrund, etik, moral och demokrati i skolan.

.....
.....
.....
.....

3. Vad vill du att man ska lära sig i skolan? T.ex. när det gäller värdegrund, etik, moral och demokrati i skolan.

.....
.....
.....
.....

4. Anser du att skolans sätt att lära dig om värdegrunden är ett bra sätt?

Ja Vet inte Nej

Om inte, vad skulle skolan kunna göra bättre?

.....
.....

5. Vad tycker du är viktigast, att skolan är en kunskapsförmedlar eller en fostrande institution?

Kunskapsförmedlare Vet inte Fostrande institution En kombination av båda

6. Anser du att din skola har lyckats med att fostra dig till att anse att alla människor har ett lika värde?

Ja Vet inte Nej

7. Vad anser du om skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare?

.....
.....
.....
.....

Elevdelaktighet

8. Hur lär din skola dig ett demokratiskt tankesätt? Alltså få inblickar i det samhälle och den värld du lever i och kunskap för att förstå och reflektera över aktuella händelser och samhällsfrågor.

.....
.....
.....
.....

9. Vet du vilka rättigheter du har i skolan?

Ja Nej

10. Vet du vilka skyldigheter du har i skolan?

Ja Nej

11. Anser du att du fått tillräcklig med information angående dina rättigheter och skyldigheter i skolan?

Ja Vet inte Nej

12. Tror du att det är tillåtet med kollektiv bestraffning i skolan?

Ja Vet inte Nej

13. Anser du att din skola använder sig av demokratiska arbetsformer?

Ja Vet inte Nej

Om nej, vad skulle skolan kunna göra bättre?

.....

.....

.....

14. Anser du att du kan påverka dina villkor på din skola? Med villkor menar vi allt som rör skolan utanför undervisningen.

Ja Nej

15. Anser du att din skola är demokratisk?

Ja Vet inte Nej

16. Anser du att alla får chansen att framföra sina synpunkter på din skola?

Ja Bara några få Vet inte Nej

17. Anser du att du har någon möjlighet till inflytande på undervisningen på din skola?

Ja Lite grann Nej

18. Anser du själv att du tar ansvar för dina studier?

Ja Nej

19. Tror du att det är tillåtet som elev att gå ut i media och klaga på skolan?

Ja Vet inte Nej

Ordning och trivselregler

20. Vem eller vilka tror du tar fram skolans ordnings - och trivselregler?

Enbart rektor Enbart lärare Rektor, lärare och elever tillsammans

21. Har du tillsammans med dina lärare utvecklat regler för hur man ska arbeta och vara mot varandra i grupp?

Ja Kommer inte ihåg Nej

22. Vet du om din skola har några ordning/trivselregler?

Ja Vet inte Nej

23. Vilken typ av ordning och trivselregler anser du är viktigast att skolan uppmärksammar?

.....

.....

.....

.....

24. Vilken generell regel i skolan anser du är viktigast? (kryssa i cirkeln)

- Relationella regler (påbud att göra andra väl, förbud mot att göra andra illa)
- Strukturerande regler (arbetsregler, aktivitetsregler och miljöregler)
- Skyddande regler (hälsorelaterade regler och olycksförhindrande regler)
- Personella regler (personligt ansvar, göra sitt bästa och förtänksamhet)
- Etiketterregler (sedvänja eller tradition i skolan om hur man ska uppföra sig)

30. Vilket syfte tror du regler angående klädsel, symboler och märken fyller? Samt vad anser du om sådana regler?

.....

.....

.....

.....

31. Om du vill lämna några slutkommentarer om något som rör detta ämne är du välkommen att göra detta nedanför.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....